

numismatisk rapport 152

Meddelelser fra Dansk Numismatisk Forening

Med Preben som formand.
Betragtninger over årene der er gået – og meget mere.

November 2021

numismatisk rapport

Meddelelser fra Dansk Numismatisk Forening

Ansvarshavende:

Formand i Dansk Numismatisk Forening

Preben Nielsen

Gallionsvej 12. 2.th.

DK-1437 København K

Tlf. 20 20 78 16

Annoncer:

Birger Bentsen

brevbud@numismatik.dk

Tlf. 55 77 19 66

Grafisk ansvarlig:

Torben Hansen

num-rap@numismatik.dk

Tryk: Dystan & Rosenberg

Annoncepriser (excl. moms og evt. repro):

Side 2, 4 eller Bagsiden kr. 1.600

Helside $\frac{1}{1}$ (126 x 188 mm): kr. 1.400

Halvside $\frac{1}{2}$ (126 x 92 mm): kr. 800

Kvartside $\frac{1}{4}$ (126 x 43 mm): kr. 500

Copyright:

Gengivelse og kopiering af signerede

artikler eller dele deraf er kun tilladt

med forfatterens skriftlige tilladelse.

Omtale og korte uddrag af artikler og meddelelser er tilladt med kildeangivelser.

Næste nummer: Primo januar 2022

Deadline for bestilte annoncer:

20. december 2021

ISSN 0105-8126

Indhold

Henning Ingemann Larsen

Med Preben som formand.

Betragtninger over årene der er gået 5

Niels Nielsen

Tak 9

Jens Skovly

Kan være sin indsats bekendt! 10

Flemming Gaston Brabo

Christianshavner Milen. Hvordan
man opnår at få tildelt en medalje! 13

Jens Christian Moesgaard

Mønter fra Navarra 17

Jens Skovly

100 mands-foreninger med fokus
på det sociale 30

Niels Nielsen

Portrætter på mønter fra det
antikke Baktrien 33

Anders Harck

The missing Link. Nyopdaget kobling
for Christian IV's denninge 38

Niels Stampe

Hvordan man målte penge og formuer
på Christian IVs tid 44

Michael Wagner Christiansen

Søren Norbys skilling fra Blekinge... 47

Frank Pedersen

Et sjældent skattefund af
1771-skillinger 57

Torben Juul Hansen

Et heraldisk perspektiv på
Kielerkanal-medalje... .. 62

Torben Juul Hansen

Ny medalje over DNF-formand 66

Forsiden: Preben Nielsen i Bergen.

Foto: Niels Nielsen.

John Pedersen

NORDISKE KUNSTMEDALJER

Mesterværker i bronze og sølv
udgivet af Forlaget Anders Nyborg A/S

Med mere end 40 anerkendte
danske og udenlandske kunstnere

Kan bestilles på:
numismatik.dk

Med Preben som formand

Betragtninger over årene der er gået

Første bekendtskab

Hej Preben, det er lang tid siden vi mødtes første gang sådan i rent foreningsarbejde sammenhæng, jeg tør dårligt sætte årstal på. Men et stykke tid før foreningens 100 års-jubilæum i 1985 var jeg begyndt at deltage regelmæssigt i foreningens auktionsmøder, som dengang foregik i Oldskriftselskabets mødesal i Nationalmuseet.

Jeg mener, at første gang vi traf hinanden var under affoldelsen af foreningens 100 års jubilæumsfest i restaurant Justy.

Preben bliver formand

Vores indtræden i DNF's bestyrelse skete nogenlunde samtidig, jeg kom lidt hovedkulds til som kasserer i 1988, hvor du lige var indtrådt i bestyrelsen, og blev valgt til formand et par år efter og overtog dermed dirigentstokken.

Det var en brydningstid, og der var mange tråde at følge op på og få sat i organisatorisk system – og derom har jeg aldrig været i tvivl om at du magtede. Opgaverne blev røgtet i allerbedste stil. Til eksempel har vores auktionsmødelokaler i hele Prebens "regeringstid" gentagne gange været kastet ud i vinterkulden, og vi har måttet finde nye lokaler. Først efter at Oldskriftselskabets sal blev frata-

Af Henning Ingemann Larsen

Preben kan slå med andet end en auktionshammer. Her ser det ud som om, han er igang med at kontramarkere mønter.

Foto: HIL

get os, og vi blev henvist til at holde auktionsmøder i personalekantin i Nationalmuseet. Samtidig afholdt vi foredragsmøder i andre mødelokaler samme sted.

Senere var vi nødsaget til at finde nye lokaler igen, det blev i Færøernes Hus, hvor vi blev installeret på 1. sal med en noget stejl trappe og uden elevatormulighed. Men vores fællesspisnings-arrangementer var oplagte (især for os som elsker fisk). Men al ting har en ende og nu afholder vi vores medlemsmøder i Bethesda.

Venskab etableres

Det var i disse år, hvor samarbejdet ud over en velfungerende forening også udløste et venskab, som i de følgende år fik næring fra nært samarbejde, fælles deltagelse i bestyrelsesarbejdet, udflugter, sommerudflugter, unions- og CIN'møder m.v. Og uden for foreningens regi, udflugter til møntbørser i Berlin, som samtidig blev krydret med sociale arrangementer.

Redaktør Preben

Med sikker hånd og uden vaklen er der blevet produceret et utal af Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblade i regi af et samarbejde mellem de nordiske numismatiske foreninger og nationalmuseer. Vi har ofte følt en uretfærdig passivitet fra de nordiske foreninger med hensyn til aflevering af materiale til brug i bladene, hvorfor redaktionen af bladet selvfølgelig har måttet gribe i egen barm. En stor del af materialet har således dansk oprindelse.

Jeg var så heldig, at få overrakt Dansk Numismatisk Forenings guldnål i 2008.

Foto: TJH

Numismatisk Rapport er i den henseende en noget anden sag, da den primært er tilegnet medlemmer af Dansk Numismatisk Forening. Det er lykket at skabe et godt og gedigent blad, der viser hvad der rører sig blandt medlemmerne – og så gør det ikke noget, at bladet er seværdigt.

Forlægger i DNF-regi

Redaktørrollen er ikke slut, og jeg ved godt at ikke alle opgaver i forbindelse med bogudgivelser påhviler formanden. Men iscenesættelsen af en udgivelse i numismatisk sammenhæng er en længere historie, som blandt andet trækker på formanden med hensyn til ideen og overordnet indholdsdisponering.

Opgaven at holde forfatteren til ilden og forsøge at opsætte deadlines for overhovedet at kunne slutte op med en udgivelse af et værk. For ikke at fornægte arbejdet med at overbevise fonde og stiftelser om at de selvfølgelig må støtte udgivelserne med gode midler.

Bravo bravissimo – det er en ufattelig tålmodighed og dygtig projektledelse, der er udført af vores formand.

Auktionarius Preben

Nogle foreninger har udliciteret afhændelsen af indleverede numismatiske effekter til auktionshuse o.l. Men et væsentligt indslag i foreningsaktiviteterne er fremmødet og fællesskabet i tilknytning til auktionsafviklingen hvilket fremmes på fineste vis gennem små foredrag, der viser lidt om hvad medlemmerne går og pusler med rent numismatisk mv.

Opbygningen og disponeringen af auktioner har til tider været et emne, som debatteres i bestyrelsens regi. Men når alt kommer på bordet afhænger det overordnede indhold af, hvad der indleveres fra medlemmerne, og selvfølgelig er det tydeligt, at formanden har hånd på.

Udflugtsarrangør

Sommerudflugten er en kærkommen lejlighed til at møde medlemmer på slap line, hvilket med enkelte undtagelser er en oplevelse, som mange flere medlemmer burde unde sig selv. Arrangementerne er selvfølgelig en behagelig og fornøjelig udflugt krydret med historie, underbygget af "småskrifter" udgivet af formand Preben, og lidt kulinarisk – ingen sommerudflugt uden fælles frokost og eftermiddagskaffe med (lag)kage.

Preben på vej ud i Norden.

Foto: HIL

Preben – Nordisk Unions “grand old man”

Nordisk Numismatisk Unions generalforsamlinger holdes på skift i de nordiske lande – teten af foreningsbestyrelser og ledende møntpersoner fra nationalmuseerne, vel nok en udgave af Tordenskjolds soldater. Ikke desto mindre kræver det en udviklet sans for organisering. Det tungeste punkt er nok, at ansvaret (formandskabet) for unionen skifter i forbindelse med afholdelsen af mødet. Ikke desto mindre virker det som om, det kommer som en overraskelse for de andre nyvalgte formænd, at der følger organisatoriske pligter med “jobbet” og jeg har fra sidelinien oplevet, at der fra andre foreninger gentagne gange er trukket store vekslers på Prebens engagement.

Tredie Halvleg

Og så samler vi jo på mønter!

Hvad skulle vi da gøre uden nachtspiel? Det er her at grundstenen til det videre forløb støbes og bearbejdningen af det afsluttede arrangement “lagres”. Men ingen fest uden vært, og her træder Preben ind og sørger for, at alle har fået det fulde udbytte.....

Tak!

Preben, du har været en god og utrættelig formand for Dansk Numismatisk Forening gennem 30 år. Uden din indsats er det muligt, at foreningen ikke ville være som den er i dag.

Du har altid en mening om, hvordan tingene skal være og det holder du fast i, også når det giver modstand, eller når andre løber tør for energi. Så giver du den bare en endnu større skalle.

Omkring 45 år har vi kendt hinanden, først som mønt-samlere og siden også som gode rejsekammerater. Sammen har vi besøgt et utal af lande. Berlin er blevet besøgt mange gange sammen med "Nørderne". Ofte to gange om året, når der blev afholdt Møntbørs, så med over 20 besøg kender vi Berlin, næsten lige så godt som København.

Tak for alt det du har ydet for DNF og været for foreningen, hvilket jeg altid vil være dig taknemmelige for. Men lige fra starten af din numismatiske karriere, er du blevet bakket op. Først af dine forældre og siden hen af Kirsten. Uden dem ville du ikke være den som du er i dag – så I skal have en rigtig stor "TAK" for lån af Preben.

Af Niels Nielsen

På vej ud i verden.

Foto: NN

Kan være sin indsats bekendt!

Af Jens Skovly

Preben Nielsen har bebudet sin afgang fra formandsposten i Dansk Numismatisk Forening (DNF). Det sker i forbindelse med generalforsamlingen i oktober 2021.

Afgangen sker efter 35 år i bestyrelsen, og heraf de seneste 31 år som formand. Derved bliver Preben Nielsen den person, som har bestridt formandsposten i DNF i længst tid. Præstationen kan han med stolthed notere sig, og glæde sig over.

Præstationen må, set i lyset af at have været formand for en personkreds, hvor både misundelse og brødnid er vægtige faktorer, kunne betegnes som værende imponerende.

Ham kan også fru Kirsten være tilfreds med.

Hvis mit amatør-tjek er korrekt, har Preben Nielsen gennem sine formandsår forsøgt at være på forkant med udviklingen, og han har formået at få personer tilknyttet bestyrelsen, som på hver deres måde og evne får Dansk Numismatisk Forening til at fungere.

Preben Nielsen er således "stærk" på flere fronter – inklusiv sin imødekommenhed overfor nye medlemmer. Han ser alle. Evnen kan med fordel kopieres af andre.

Preben Nielsen er til kage. Måske er det forkert at påstå, at han har en sød tand. Han har flere

Sport er han også til – fra tilskuerpladserne. Det er eksempelvis blevet til fodbold på Santiago Bernabéu i Madrid og Det olympiske Stadion i Berlin. Ishockey er det blevet til i Berlin og Malmø. Og også billardspillet snooker er højt på hitlisten, og endda så højt, at når det verdensomrejsende snooker-cirkus en gang om året rammer Berlin, er Kirsten og Preben at finde på tilskuerpladserne.

Og netop Berlin har en stor plads hos den afgående formand. Den tyske hovedstad besøges årligt desuden mindst to gange yderligere, når der afholdes møntbørs. Besøg på museer i ind- og udland hører også til blandt gode oplevelser.

Preben Nielsen har i sit samleri de senere år haft fokus på medailler. Før var det danske og norske mønter.

Netop emnet medailler har Preben Nielsen, assisteret af Niels Nielsen, været primus motor for i Dansk Numismatisk Forenings medalje-fraktion. I fraktionen mødes fem-otte medlemmer fire gange om året i DNF-lokalet på

Søndre Boulevard. Disciplinen er høj, idet vi mødes klokken 17.25, og fem minutter senere begynder spisningen af to stykker smørrebrød. Jævnligt, for ikke at skrive hver mødeaften, synes Niels Nielsen, at vi skal begynde med spisning af en sildemad. En øl, en vand og måske en snaps er en fast bestanddel inden selve mødets formål, et tema med fokus på om noget-medaille-noget, begynder.

Der bliver også plads til socialt snak, lidt bytteri samt indtagelse af kaffe og kage. Sidstnævnte medbringer Preben naturligvis. Der er selvbetalning for forplejningen. Urets store viser når ikke mange gange rundt om skiven klokken 20.00, før alle deltagere er ude af døren.

Selv om Preben stopper som DNF-formand, kan han jo sagtens fortsætte som foregangsmand for fraktionen. Det er opfordringen herfra.

På Museumsøen i Berlin.

Foto: TJH

Karsten Kold

ANTON MEYBUSCH

Kongelig
Hofmedaillør

Stockholm · Paris · København

Anton Meybusch

Karsten Kold skriver om
"Kongelig Hofmedaillør" Anton Meybusch' produktion
af mønter og medaljer og ansættelsesforhold i
Stockholm, Paris, København, England og Tyskland.
320 sider – flot og rigt illustreret.

Pris: 375 kr.

For medlemmer af DNF: 300 kr.

Bestilles på: numismatik.dk

DANSK
NUMISMATISK
FORENING

MØNTSAMLERFORENINGEN AF 1885

Christianshavner Milen

Hvordan man opnår at få tildelt en medalje!

Jeg har kendt Preben Nielsen fra før, han blev medlem af DNF. Han var for ung, til at blive medlem af DNF, så det var faderen John Nielsen, som meldte sig ind i foreningen i august 1969 (ifølge medlemsbladet). Møderne afholdtes den gang i Oldskriftselskabets Sal på Nationalmuseet. Så, når Preben ville byde på auktioner, sad far og søn over for hinanden. Var der et nummer, som Preben var interesseret i, nikkede han til faderen. Var budet for højt rystede Preben på hovedet.

Preben har været formand i to møntforeninger – samtidig! Først i Amagerlands Numismatiske Forening, som han også var med til at stifte i 1972. Og, som vi ved også formand i Dansk Numismatisk Forening fra 1990.

Da jeg erfarede, at der i forbindelse med Christianshavns 400 års-jubilæum uddeltes en speciel medalje for deltagelse i det legendariske løb, Christianshavner-Milen, tænke jeg med det samme, at den medalje burde Preben

Af Flemming Gaston Brabo

400
CHRISTIANSHAVN 1618-2018

Ruten for Christianshavner-Milen optegnet med rødt.

Man ser de mange "dræbende" buer i det yderste voldanlæg.

have til sin Christianshavner-samling. Jeg vidste samtidig, at han [nok] ikke selv ville deltage. Jeg meldte mig derfor til løbet på trods af min alder på godt 79 år.

Jeg har løbet DHL-løbet flere gange qua mit arbejde i Datacentralen af 1959 (senere CSC) og Sundhedsløb i Kastrup – hver gang fem kilometer. Min søn gjorde mig opmærksom på, at distancen på en mil er 7,532 km. Men jeg mente, det nok kunne gå an.

Fredag den 17. august 2018 afholdt Amager Atletik Club løbet som opstart til weekendens fejring af Christianshavns 400 års-jubilæum. Desværre, for første gang i løbets historie, var det en regnvejrsdag det år – som dog stoppede en time før løbet. Så det endte op med, at være helt perfekt skønt løbevejr, næsten vindstille og 19-20°. Distancen, en gammel dansk mil, går gennem det gamle og nye Christianshavn og de naturskønne omgivelser i området omkring voldene og Holmen – ovenikøbet gik ruten forbi Prebens bolig på Galionsvej, hvor han mageligt sad på altanen med en glas køligt hvidvin og vinkede.

Det gik rigtig godt med at løbe de første tre kilometer og de to næste, men så blev jeg ramt af "muren", hvor ruten går tilbage mod Christmas Møllers Plads. Der kommer seks buer i den gamle forsvarsvold, og ved hver bue

troede jeg, at målet var lige om hjørnet. Men, "NEJ ak". Jeg blev mere og mere tung i benene. Og de sidste 300 til 400 meter var rigtig slemme.

Da jeg nåede i mål, stod der to unge damer, som tog godt imod, inden jeg måtte sætte mig ned, helt udkørt. De kom med vand og to bananer, og spurte om de skule hente en samaritter til at tjekke mig. Mine tanker var KUN rettet mod medaljen – men jeg måtte ikke gå nogle steder, før de var helt sikre på, at jeg var ok.

Medaljen ligger nu i Preben Nielsens samling over emner relateret til Christianshavn.

En stolt selfie taget efter løbet på vej hjem.

MØNT BØRS 2021

**Fribilletter til
medlemmer af DNF**
Billetter sendes med NR-151

**Stor overskuelig
møntbørs med
masser af plads
mellem bordene!**

Søndag 31. oktober kl.10-16

**Scandic Hotel
Copenhagen**

Vester Søgade 6
Tæt på Vesterport Station
og Hovedbanegården.

Gratis P om søndagen i Kbh.
Entre 80,-

**Copenhagen
Coin Fair**

Arrangeret af Dansk Numismatisk Forening

cphcoinfair.dk

Mønter fra Navarra

Det er velkendt blandt Dansk Numismatisk Forenings medlemmer, at Preben interesserer sig for spanske mønter. Det fik jeg glæde af, da jeg for en del år siden skulle bestemme nogle spanske mønter fra det nordfranske 1600-talsskattefund i Oisemont (département Somme). De spanske mønter fra den tid er ofte meget dårligt prægede og derfor svære at finbestemme, så det var en stor hjælp at diskutere dem med Preben i hans velassorterede bibliotek. Der var 15 spanske stykker blandt fundets 100 sølvmønter, og det er typisk for franske fund i denne periode. Spanierne udnyttede nemlig de rige sølvminer i deres amerikanske kolonier og sendte skib efter skib med sølv over Atlanten til Europa, hvor det bredte sig ud over kontinentet.

Et godt eksempel er de flere tusinde spanske sølvmønter fra det svensk-ejede skib Jeanne-Elisabeth, der på vej fra Cádiz til Marseille forliste i 1755 som beskrevet i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* nr. 4 oktober 2018. De spanske sølvpiastre (8 realer og fraktioner) kom også til Danmark, om end i markant mindre tal. Således indeholdt den sønderjyske 1600-tals-sølvskat fra Sønder Vllum ti spanske mønter blandt fundets 328 stykker, og i de fleste fund mangler de helt. Men en meget stor del af de nederlandske mønter, som var almindelige i Danmark på den tid, er i virkeligheden præget af sølv fra nedsmeltede spanske mønter, så det spanske sølv fandt indirekte også vej til Danmark.

Når jeg nu her skal tilegne en artikel til Preben, falder det naturligt at vælge et spansk emne. Valget falder på Navarra, i dag en lille autonom region i Spanien, men tidligere et

Af Jens Christian Moesgaard

*Navarra ligger lidt klem
mellem resten af Iberien og
Frankrig.*

selvstændigt kongedømme i Pyrenæerne på grænsen mellem Frankrig og Spanien. Min interesse for området opstod oprindeligt, da jeg arbejdede i Frankrig i 1990'erne. I middelalderen udgjorde byen Evreux i det sydøstlige Normandiet sammen med sit opland et eget grevskab. Her var Karl den Onde greve fra 1343 til 1378, og han lod præge mønter, som jeg forskede i (se *Revue numismatique* 1999). Karl var også fra 1349 til 1387 konge af Navarra 800 km længere sydpå, og han lod også præge mønt der.

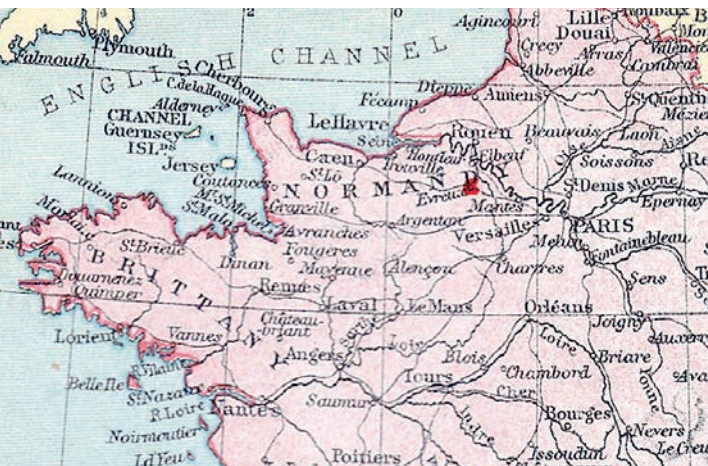
Forskellen på mønter præget i Navarra og Evreux

Problemet i forskningen var at skelne mellem de mønter, der var præget i Navarra, og dem, der var præget i Evreux. Det blev ikke lettere af, at Karls titel som greve af Evreux optrådte på nogle mønttyper, der tydeligvis hørte til i Sydfrankrig og dermed skulle tilordnes Navarra. Forklaringen er, at de pågældende mønter efterligner greven af Provinces mønter. Ved at bruge grevetitlen kunne Karl få mønterne til at ligne forbillederne endnu mere, og dermed forlede folk til at tro, at det var rigtige Provence-mønter. Det var meget almindeligt at efterligne en alment anerkendt mønttype for at fremme accepten af sin egen mønt blandt brugere, og det var tydeligvis det, Karl gjorde her.

På de fleste af mønterne stod også Karls titel som konge af Navarra. På nogle af dem stod der imidlertid i stedet navarresernes konge i mere eller mindre fantasifulde stavemåder. Når man ser godt efter, er disse mønter nøje efterligninger af den franske konges mønter, og stavemåderne er hver gang tilpasset, så de svarer til formen på den franske konges titel på de pågældende mønttyper. De franske konge kaldte sig nemlig ikke Frankrigs konge, men frankernes konge. Her er målet

også tydeligvis at få folk til at tro, at de havde en officiel fransk mønt i hånden og ikke en af Karls mønter. Ved at lade sine mønter ligne kongens mønter så meget, gavnede han deres omløb.

Hermed indkasserede han den indtægt, som møntprægning gav (se Svend Hovards artikel i *Numismatisk Rapport* 114, 2012) for næ-

sen af kongen. Kongen anså dette som falskmøntneri, men Karl kunne give det et skær af legitimitet, i og med at mønterne faktisk bar hans navn, hvis man ellers kiggede ordentligt efter. Derimod mistede Karl muligheden for at gøre det, man også kan gøre med møntmotiver: at gøre opmærksom på sig selv og gøre propaganda for sin sag. Men det kræver, at man har sin egen tydelige mønttype, der adskiller sig fra andres mønter. Det kunne han ellers godt have haft brug for, idet det var midt i 100-årskrigen (1337-1453), og han var i opposition til kongen og kunne faktisk på baggrund af sit anetæ med en vis ret gøre krav på tronen.

En lille samling Navarra-mønter

Min forskning i Karls mønter fra Evreux medførte altså, at jeg fik interesse for mønter fra Navarra. Min tidligere arbejdsplads, Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, har faktisk en udmærket lille samling på 38 mønter fra dette rige, som jeg publicerede et katalog over i *Trabajos de arqueología navarra* 16 (2002-2003). Langt de fleste af Møntsamlingens navarresiske mønter blev erhvervet i 1800-tallet, da Museet gjorde en stor indsats for ved køb og bytte at opbygge en repræsentativ samling af mønter fra alle tider og alle lande. Første mønt fra Navarra blev erhvervet 1847, og blot 20 år senere var samlingen allerede på 30 eksemplarer. Sidste køb var i 1914, og siden da er der kun kommet en enkelt mønt til. Jeg er meget glad for at kunne benytte et udvalg af Møntsamlingens mønter til at illustrerer denne artikel.

Oprindelsen til Navarra ligger i den politiske omkalfatring af Den iberiske Halvø, som den arabiske erobring indebar. 711 gik araberne over Gibraltar. I løbet af nogle få år havde de erobret hele halvøen med undtagelse af nordkysten. Indtil 737 var de også herrer i området omkring Narbonne i Sydfrankrig, men lidt efter lidt fik Frankerriget fodfæste i Pyrenæerne (det var her Holger Danske var med i Karl den Stores ikke helt vellykkede ekspedition), mens nordkysten lidt længere vestpå udviklede sig til sit eget rige.

Midt imellem boede baskerne, der aldrig helt blev underlagt frankerne. Baskernes område blev kimen til det senere Navarra. Med Frankerrigets opløsning i 900-tallet opstod flere riger i Pyrenæerne og området syd herfor. I denne proces blev Navarra konsolideret, og det var omkring år 1000 områdets vigtigste magt med et territorium, der langt overstiger vore dage. Kongerne af Navarra blev også kaldt kongerne af Pamplona efter byen af samme navn. Den er stadig hovedstad i Navarra

og er i dag mest kendt for tyreløbet gennem byens gader under Sankt Fermin-festen i juli måned.

Reconquistaen den kristne tilbageerobring

Den langsomme kristne tilbageerobring – reconquistaen – af den iberiske halvø fortsatte de næste 500 år. De kristne riger konsoliderede sig lidt efter lidt til fire kongedømmer: Portugal, Kastillien-Leon, Navarra og Aragonien-Katalonien, fra Atlanterhavet i vest til Middelhavet i øst. I kapløbet om erobringer fra araberne mod syd blev Navarra taberen. Det arabiske Zaragoza blev nemlig erobret i 1118 af Aragonien, som hermed fik grænse til Kastillien i vest, hvilket lukkede vejen sydpå for Navarra. Navarra lå dog stadigt centralt i Europa, især fordi pilgrimsruterne til Santiago de Compostela over Pyrenæerne gik igennem landet. Det kan man faktisk også se i møntfundene, da der er fundet en del udenlandske mønter – eksempelvis seks engelske pennies fra Æthelred II (978-1016) fundet i Roncesvalles lige ved et af de vigtigste bjergpas over Pyrenæerne.

Navarra havde også nogle mindre områder nord for Pyrenæerne, og landets politiske interesse rettedes derfor også nordpå. Via ægteskab gik tronen i 1234 til greven af Champagne Teobald, og senere til den franske konge i en periode. Men da der i 1328 manglende en mandlig arving, gik Frankrig til et andet dynasti, mens Karl den Ondes mor Johanne II, der var datter af den franske konge Ludvig X, arvede Navarra. I Navarra havde kvinder nemlig arveret i modsætning til mange andre riger, og det fik stor betydning for landets skæbne, idet det indebar hyppige skift af dynasti. Kastillien og Aragonien havde hele tiden et godt øje til Navarra. I 1512 erobrede kong Ferdinand den Katolske endeligt Navarra med undtagelse af det lille område, der lå nord for Pyrenæerne. I 1589 blev Henrik, konge af (det selvstændige) Navarra (nord for Pyrenæerne), valgt til konge af Frankrig.

Hermed var Navarra delt i to: Det nordlige Navarra, kaldet Basse-Navarre, under Frankrig og resten af Navarra under det Spanien, der var opstået ved ægteskabet mellem de katolske majestæter, Ferdinand af Aragonien (1479-1516) og Isabella af Kastillien (1476-1504).

Denne omskiftelige historie er rammen for Navarras møntprægning. De fluktuerende politiske omstændigheder gør landet til et sted, hvor man i miniformat kan iagttage mange forskellige konstellationer af møntpolitiske tiltag, gående fra stolt selvstændig udmøntning over efterligninger af nabomøn-

Fig. 1.

Fig. 2

Fig. 3

ter og udmøntning under fremmede herskere til slet og ret nedlukning af udmøntningen til fordel for omløb af en større nabos mønter. Det skal vi se lidt nærmere på i det følgende. Der findes en righoldig litteratur om emnet, der på praktisk vis er opsummeret i kataloget fra den store udstilling *La moneda en Navarra*, der fandt sted på Museo de Navarra i Pamplona i 2001.

Udmøntningerne i de små kristne riger nordligst på Den iberiske Halvø kom kun langsomt i gang. I mellemtiden blev der imidlertid i stor stil præget mønter i de islamiske dele af halvøen, og skattefund viser, at de også var i omløb i Navarra. Lidt efter lidt blev centralmagten i Cordoba svækket, og der opstod en række mere eller mindre selvstændige islamiske småriger, de såkaldte taifa-riger. Dette blev faktisk anledning til en udmøntning inden for det område, der i dag er Navarra. Et af taifa-rigerne var Zaragoza. I 1046 døde dets emir al-Mustain, og riget blev delt mellem hans sønner.

Mundir al-Zafir fik Tudela, der i dag er den sydligste del af Navarra, og i nogle få år eksisterede der en lille selvstændigt rige her, der prægede sine egne mønter. Det drejer sig om dirhemer, der var datidens islamiske sølvmønt på en tynd blanket knap 3 cm i diameter og omkring 3 g (fig. 1). Det blev dog aldrig nogen stor eller betydende udmøntning. Tudela kom snart tilbage under Zaragoza-

Fig. 1. Tudela-taifaen, emir Mundir Al Zafir (1046-), dirhem, sølv (Cayón Numismática, Online Auction 60, 18. oktober 2019, lot 5).

Fig. 2. Sancho V (1076-1094), penning, type Livets Træ (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling GP 612, Thomsen 2652; Moesgaard 2003, nr. 3).

Foto: John Lee, Nationalmuseet.

Fig. 3. Sancho VII (1194-1234), penning, type sol og måne (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling KP 828; Moesgaard 2003, nr. 10).

Foto: John Lee, Nationalmuseet.

Alle mønter er vist i overstørrelse, ca. 150%.

taifaen. I 1118 blev dennes land erobret af de kristne, og ved delingen af rovet kom Tudela under Navarra.

Flere konger med samme navn

Som antydnet var de politiske konstellationer fluktuerende. Det er meget omdiskuteret, hvornår møntprægningen begyndte – en debat, som den danske historiker Rudi Thomsen bidrog til med en artikel i tidsskriftet *Nvmisma* 1956. Problemet er, at der er flere konger med samme navn, nemlig Sancho og Garcia. Nogle mønter mangler navn, men har blot titlen imperator. I kataloget fra udstillingen i Pamplona i 2001 konkluderes det, at de første mønter af en navarresisk herre blev præget så sent som under Sancho Ramirez (1064-1094), uden at det sidste ord i denne debat nødvendigvis er sagt (fig. 2).

Nogle af mønterne bærer navnene på byerne Jaca og Monzon, som ligger i Aragonien øst for Navarra, hvor Sancho også herskede. Andre bærer navnet Aragon, der betegner hele kongeriget. Det er små sølvpenninge på tynd blanket på knap 2 cm og omkring 1 g. Halvpenninger blev også præget. Dette var en udmøntning helt efter vesteuropæisk model uden tegn på påvirkning fra de muslimske naboer. På den ene side er kongens profil og på den anden et latinsk kors eller et træ med et kors.

Sidstnævnte motiv minder meget om forsiden på en af Knud den Stores mønter, Hauberg nr. 19, som beskrives som "Blomsterornament, med opstående Midtkors". I bogen Tusindtallets Dansker Mønter fra 1995 foreslås det, sandsynligvis med rette, at det nærmere er Livets Træ i Paradis, hvorfra Kristi kors voksede ud, og denne tolkning bør også gælde for Navarra-mønterne. Dette motiv ses ofte i kristen kunst, blandt andet i en fantastisk mosaikudsmykning fra 1100-tallet af apsisen af San Clemente-kirken i Rom.

De følgende konger Peter I (1094-1104) og Alfons I (1104-1134) prægede mønter med tilsvarende typologi. I 1134 gik Aragonien og Navarra atter hver til sit, og Navarras navn optræder nu på mønterne sammen med Livets Træ under Garcia IV (1134-50) og Sancho VI (1150-1194). Sancho VII (1194-1234) indførte en ny type med sol/stjerne og måne (fig. 3). Det er et motiv, man finder på en del middelaldermønter, blandt i Marquisat de Provence (Avignon-området i det sydøstlige Frankrig) og i korsfarerriget Tripoli i det nordlige Libanon – samt i en lidt senere periode, også i Danmark, se Mansfeld-Büllner 172 og 428!

Næste typeskift er tæt knyttet til en stor politisk forandring. I 1234 stod man uden mandlig arving, og tronen gik til

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Sanchos søstersøn Teobald. Det blev starten på en lang periode, hvor Navarras skæbne blandede sig med Frankrigs. Teobald var nemlig greve af Champagne i det nordøstlige Frankrig. Denne egn husede Champagnemarkederne, der var en af middelalderens vigtigste økonomiske institutioner. Greven af Champagnes mønt fra byen Provins var derfor blevet en international valuta, som der sågar blev præget efterligninger af i Rom!

I Navarra lod Teobald I-II (1234-1253-1270) og Johanne I (1274-1305) præge penninger med et motiv inspireret af "den provinske kam", men med tilføjelse af halvmånen i stedet for forbilledets kamtakker (fig. 4). Sådan markerede man på en gang både det nye dynasti og kontinuiteten bagud. Johanne blev i 1284 gift med den franske tronprins Filip (IV), og i det næste halve århundrede blev landet regeret sammen med Frankrig. Der blev i denne periode ikke præget egne mønter i Navarra.

Frankrig og Navarras veje skilles

I 1328 skiltes Frankrig og Navarras veje igen, men der skulle gå endnu et kvart århundrede, før møntprægningen blev genoptaget. Det skete, da Karl den Onde blev konge. Nu er vi et stykke oppe i 1300-tallet. Penningen havde i århundreder været næsten enerådende som møntenhed i Europa, men den var efterhånden blevet udhulet af møntforringelse i form af lavere vægt og højere kobberindhold.

Fig. 4. Teobald II (1253-1270), penning, type provins kam (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling KP 35Aa; Moesgaard 2003, nr. 11). Foto: John Lee, Nationalmuseet.

Fig. 5. Karl II (1349-1387), penning, turnos-typen, sandsynligvis 1351-55 (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling KP 1296.45; Moesgaard 2003, nr. 13).

Foto: John Lee, Nationalmuseet.

Fig. 6. Karl II (1349-1387), sol coronat, provencalsk type, 1377-1383 (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling KP 35Aa; Moesgaard 2003, nr. 17).

Foto: John Lee, Nationalmuseet.

Mønter skulle jo i datiden indeholde næsten hele deres værdi i ædelmetal, så med faldende ædelmetalindhold i penningen satte inflationen ind, og man kunne ikke længere købe så meget for en penning. Der opstod et behov for større møntenheder, og i 1200-tallet begyndte man rundt om i Europa at præge sølvmonter med højere værdi og også guldmønter.

Det var dette tredelte møntsystem, Karl benyttede i Navarra: småmønt i dårligt sølv til hverdagens små handler, mellemmonter i bedre sølv til lønninger og mindre pengeoverførelser og opsparing og endeligt guldmønter til de store værdier. Karls mønttyper var tydeligt inspireret af franske mønter (fig. 5-6). Der er bevaret en del skriftlige kilder til møntprägningen. Vi hører for eksempel, at den første udgave af den gros, der blev præget i Saint-Jean-Pied-de-Port, en af de fire møntsteder i riget, i 1383 indeholdt 83% sølv, og i januar 1385 67% og i maj samme år 50%. Det var tydeligt, at Karl brugte møntprägningen til at tjene penge!

Befolkningen var så trætte af kongens udnyttelse af sin møntret, at Cortes (parlamentet) i 1390 betalte Karls søn og efterfølger, Karl III den Ædle (1387-1425), 30 000 floriner for at ophøre med forringelse af mønten. Snart efter ophørte møntprägningen helt. Inden da havde Karl III dog nået at præge en smuk mønt, hvor Navarras våbenskjold optræder for første gang. Det dog allerede tidligere i århundredet kunne ses på lokale regnepeninge. Våbenskjoldet viser et mønster af kæder placeret som et kors og Andreaskors bundet sammen i skjoldform.

Dette våben er dokumenteret på kong Teobalds segl fra 1200-tallet. Her ses kongen i rustning med sværd og til hest med et skjold smykket med våbenmærket. Våbenskjoldet skulle blive et konstant indslag i navarresisk møntmotiver det følgende halve årtusinde. Det indgår stadigt den dag i dag som et af elementerne i det spanske kongeriges våbenskjold, som prydede pesetasmønterne indtil euroen indførelse i Spanien i 1999/2002. Våbnet er ikke med på de spanske euromønter, med undtagelse af en erindrings-to-euro i anledning af kong Filip VI's 50-års fødselsdag i 2018.

Tilbage til middelalderen! Selv om Karl III således bragte møntprägningen til ophør, interesserede han sig faktisk meget for mønter. Vi har dokumenter, der viser, at han besad en række forskellige samtidige guldmønter for sin fornøjelses skyld. Han var med andre ord møntsamler! Selve udmøntningerne blev dog først genoptaget i 1428, efter hans død. Karl den Ædles datter Blanka blev gift med Johan II af Aragonien,

Fig. 7

Fig. 8

og Navarra orienterede sig igen mod Spanien. Det ses også i de nye mønter, der var spansk-inspirerede (fig. 7).

Som nævnt var der ved flere lejligheder ingen mandlig tronfølger i Navarra, og nye dynastier kom til gennem kvindelinje. Det skete ofte ved giftemål med den kvindelige arving til tronen. I de tilfælde var begge ægtefæller regenter: Den kvindelige tronfølger blev regerende dronning, og hendes mand blev regerende konge ved "hustru-ret". Begge navne optrådte i møntindskrifterne, og ægtefællernes dobbelt monogram pryder ofte forsiden (se "Kongelige Ægtepar på mønter", *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2004, s. 43-47).

Nogle gange medbragte de tilgiftede familier nye landområder. Vigtigst blev unionen i 1479 med fyrstedømmet Béarn nord for Pyrenæerne med Pau som hovedstad under Foix-familien. Navarra orienterede sig nu igen nordpå. Men unionen medførte ikke i første omgang nogen møntunion – Navarra og Béarn havde fortsat hvert sit mønt-

Fig. 7. Johan II og Blanka (1425-1441), gros, krone-typen, 1432- (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling KP 35Aa; Moesgaard 2003, nr. 20).

Foto: John Lee, Nationalmuseet.

Fig. 8. Ungarn, Vladislav II (1490-1506), solvguldiner, 1506, møntsted Kremnica (Macho & Chlapovic, Auction 2, 28 April 2012, lot 172).

væsen. En prinsesse fra en anden gren af Foix-familien blev gift med den ungarske konge Vladislav II (1490-1506) – og på nogle af hans mønter optræder en sammensat våbenskjold med hans eget og hans dronnings våben, hvori Navarras kæder også indgår. Det ses eksempelvis på sølvguldineren 1506 fra møntstedet Kremnica i det nuværende Slovakiet (fig. 8). Således kan våbenskjolde rejse langt takket være fyrstehusenes ægteskabsforbindelser.

Næste skelsættende begivenhed i Navarra var den spanske erobring i 1512. Herefter forsøgte Katrine af Foix (1483-1517) og hendes mand Johan III af Albret (1484-1516) uden held at tilbageerobre landet. Kun det lille navarresiske område nord for Pyrenæerne kom efter kampe og forhandlinger tilbage til Albret-familien. Hvor Navarra førhen var storebror i unionen med Béarn, blev den tilbageblevne del af kongeriget nu lillebror.

Navarra-møntens ophør

Udmøntningerne i Navarra ophørte, og der blev kun møntet i Béarn ved møntstederne i Morlaas og Pau. Mønterne fra Béarn bærer imidlertid alligevel titlen konge af Navarra, skrevet fuldt ud foran det diskrete forkortede DB for *dominus bearni* = fyrste af Béarn. Den navarresiske kongetitel var prestigefuld og kunne godt bruges, når imaget skulle plejes! Béarns våbenskjold var to køer. På nogle mønter ser man de to våbenskjolde sammen.

Under Henrik af Bourbon (1579-1610) blev der atter åbnet et møntsted i Navarra, denne gang i Saint-Palais. Samtidigt fortsatte udmøntningerne i Béarn. Mønterne fulgte det franske møntsystem både i Béarn og Navarra, og de cirkulerede frit i hele Frankrig – man finder dem ofte i fund langt nordpå sammen med den franske konges egne mønter. I 1578 blev der ligefrem indgået en aftale mellem den franske og den navarresiske konge om, at den andens mønter skulle accepteres. Vi er nu i Renæssancen, og det amerikanske sølv har sikret rigelige ædelmetalforsyninger. Der blev nu præget større sølvmønter, for eksempel i Frankrig testonen, francen og fjerdedels-écu'en på omkring 10, 15 og 10 gram sølv. I Spanien var 8-realen på knap 30 gram – en af dollarens forgængere – hovedmønten, med parallel udmøntning af 4-, 2- og 1-realer. Småmønterne var nu i ren kobber uden sølv.

I 1589 blev Henrik af Bourbon valgt til konge i Frankrig. I Béarn var han Henrik II, i Navarra Henrik III og i Frankrig Henrik IV. På sine franske mønter brugte han sin dobbelte kongetitel, konge af frankerne og af Navarra. Min franske er-

Fig. 9

Fig. 10

faring har vist mig, at det er meget praktisk, når man skal bestemme meget slidte mønter. Henrik IV's forgænger, Henrik III (1574-1589) havde en kort overgang været konge af Polen, så på hans mønter står der konge af frankerne og af Polen. De to Henrikker prægede mønter af helt samme type, og især 12-penningen (douzain) er ofte meget slidt, for den forblev i omløb i flere hundrede år. Nogle gange, når man skal bestemme et slidt eksemplar fra en arkæologisk udgravning uden læseligt årstal eller møntmestermærke, er det bare de tre bogstaver POL eller NAV, der tillader en at henføre til enten Henrik III eller Henrik IV, når man ellers er så heldig, at de er bevaret.

Men selv om Navarra, Béarn og Frankrig nu var under samme hersker, blev møntvæsenet ikke ensartet. Helt til Ludvig XIV's tid blev der præget specifikke mønter fra møntstederne Morlaas og Pau i Béarn og Saint-Palais i Navarra (fig. 9). De var samme mønttyper som de franske, men de havde et våbenskjold, der kombinerede det franske med det lokale. I starten havde de også deres egen devise *gratia dei sum id quod sum* (takket være Gud er jeg

Fig. 9. Ludvig XIII (1610-1643), ¼ écu, 1617, møntsted Saint-Palais (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling sandsynligvis KP 136; Moesgaard 2003, nr. 36).

Foto: John Lee, Nationalmuseet.

Fig. 10. Ferdinand I (1512-1516), real, skjoldtype (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling KP 35Aa; Moesgaard 2003, nr. 27).

Foto: John Lee, Nationalmuseet.

den, jeg er) i stedet for den franske *sit nomen domini benedictum* (Guds navn være lovet).

Navarra og Béarn havde også sit eget selvstændige Finanskammer, der i alt fald nominelt var uafhængigt af Paris. Den sidste specifikke navarresiske mønt er fra 1672, den sidste béarnske fra 1709. Den navarresiske kongetitel optræder imidlertid på de franske mønter helt til Revolutionen, og på den del guldmønter ses det navarresiske våbenskjold ved siden af det franske. Pau fortsatte også som møntsted, der prægede de almindelige franske mønter med en lille ko som mærke.

Syd for Pyrenæerne var det meste af Navarra som sagt blevet erobret af Spanien. Men heller ikke her betød det farvel til et selvstændigt møntvæsen. Navarra blev op-

Finanskammeret i Pamplona. Gadefacade og våbenskjold over indgangsporten.

Foto: JCM 2001

retholdt som et separat kongedømme med samme konge som den spanske. Mange lokale institutioner, love og privilegier blev opretholdt helt til 1800-tallet – og da de blev ophævet, medførte det oprør. Der blev lige fra erobringen i 1512 præget egne navarresiske mønter i Pamplona med landets navn og våbenskjold, men efter det spanske møntsystem og med den spanske konges navn (fig. 10).

Den første konge i rækken var Ferdinand den Katolske. En meget forvirrende ting, når man skal bestemme mønterne, er, at kongerne ikke har samme nummer i Navarra som i Kastilien. Når man eksempelvis ser en lille kobbermønt med CAR V som midtmotiv, er det Karl V af Navarra, som er ham, man normalt kender som Karl II af Spanien (1665-1700). FO II er Ferdinand II af Navarra, men Ferdinand VI af Spanien (1746-59). De mest imponerende mønter er de store 50 realer i sølv fra Filip IV (VI i Navarra) (1624-55). De er på 73 mm og vejer omkring 170 gram. Der er også udmøntninger af de klassiske 8-realer i sølv.

Udmøntningen af navarresiske mønter var dog naturligvis meget begrænset i omfang i forhold til de kastilianske. I 1500-tallet og starten af 1600-tallet drejede det sig stadig om hele møntskalaen fra småmønt til guldmønt, men fra midten af 1600-tallet var det næsten kun småmønt i kobber, der blev præget i Pamplona. De sidste specifikt navarresiske mønter fra Ferdinand VII (III i Navarra) (1808-33). Under Isabella (1833-68) blev der præget mønter med fællesspansk motiv i Pamplona.

Den med tyren

I 1999 kom Navarras navn igen på en officiel mønt: Tyreløbet i Pamplona blev dette år afbildet på den ene side af en spansk 25 pesetas-mønt i serien med de spanske provinser. På den anden side ses den middelalderlige kongeslot i Olite, der nok er et besøg værd!

Nå, det kom til at handle lige så meget om Frankrig som om Spanien – det håber jeg, at Preben kan tilgive mig. Sådan er det jo med grænseregioner, som har kontakter til mange sider. Et andet eksempel, som også har haft Prebens interesse, er Slesvig-Holsten mellem Danmarks og Tyskland.

Som en lille krølle på den navarresisk hale kan nævnes, at i dag har spansk Navarra og fransk Navarra atter samme møntenhed, nemlig euroen! Cirklen er sluttet!

100 mands-foreninger med fokus på det sociale

Af Jens Skovly

Nogle vil måske mene, at emblemer med en påloddet nål på bagsiden og metaltegn ikke er numismatik, idet sådanne, med eller uden nål, ikke kan anvendes i betalingsøjemed. De med et sådan synspunkt kan stoppe læsningen her!

Øvrige kan måske have glæde af at læse om de såkaldte 100-mands foreninger, som etableredes i store dele af Danmark i sidste halvdel af 1800-tallet?

Lad det allerede her være slået fast, at 100 mands-foreninger intet har at gøre med Osvald Helmuths revy-vise, "100 Mand Og En Bajer"!

For en del af 100 mands-foreningerne var ønsket at yde økonomisk hjælp til borgere, som havde behov i svære tider som ved død og sygdom. De fleste 100-mands foreninger blev etableret som en begravelseshjælp-forening, der ydede eksempelvis maksimalt 100 kroner i begravelseshjælp til enken efter et afdød medlem. Andre foreninger kunne støtte økonomisk i andre sociale anledninger.

Nogle vil måske kalde foreningerne loge-agtige, men foreningerne bør betragtes som en forløber for de offentlige sygekasser, som blev en realitet i 1930'erne?

100 Mands Foreningen for Rødvig og Omegn er et eksempel. Byen Rødvig er placeret på den sydlige del af halvøen Stevns. Foreningen blev etableret den 8. marts 1892, og også her stod områdets 100 såkaldte fremmeste mænd bag etableringen efter initiativ fra fire selvstændige erhvervsdrivende i området.

Foreningens formål var at understøtte medlemmerne og disses ægtefælle økonomisk i tilfælde af sygdom og dødsfald. Som medlemmer blev der optaget udelukkende mænd, i området, som "ikke bevisligt lider af uhelbredelig sygdom, og ikke er over 45 år gammel". Beviset skulle ske ved fremlæggelse af lægeerklæring.

Også af social betydning

Foreningen eksisterer fortsat, og medlemmerne mødes til en årlig generalforsamling. Umiddelbart efter selve

generalforsamlingens afslutning bydes på spisning, og her kan deltagerne vælge enten kogt ål, som på de kanter skal være tykke som et menneskehåndled, eller gammeldags oksesteg. Generalforsamlingen afsluttes med kortspil. Og måske også med sang – på hjemturen. Der er eksempler på, at det sociale samvær kunne trække ud til den efterføl-

Bemærk, at der er tale om to forskellige typer emblemer fra 100 Mands Foreningen for Strøby og Omegn. Selv rosetterne er forskellige. Selve emblemet er 27 mm, og den samlede diameter er cirka 40 mm. Strøby er en landsby på den nordvestlige del af halvøen Stevns.

Her emblemet fra 100 Mands Foreningen for Rødvig og Omegn. Diameteren er 23 mm uden rosetten.

Forskellen på tegnene fra 100 mands-foreningen i de to nabobyer, Nr. Vedby og Nr. Aslev, begge på Nordfalster, er ikke voldsom. Bagsiderne er alene med en ensartet perlerand. Diameteren er 24 mm.

gende morgenstunden. I de tilfælde bestod morgenmaden af kogt sild, hvorefter kortspillet er genoptaget.

For at blive medlem af 100 Mands Foreningen for Rødvig og Omegn var det en betingelse, at ansøgeren ved indmeldelsen var bosiddende i Rødvig og nærmeste omegn. Indskuddet var 12 kroner, og kontingentet en krone pr. måned.

En ny bistandslov trådte i kraft i 1972, og 100 Mands Foreningen for Rødvig og Omegn afskaffede udbetalingen af sygedagpenge, som indtil det tidspunkt havde beløbet sig til 1,25 kroner pr. dag. Modtagere skulle efter seks dages sygdom stille med en lægeerklæring. Bestyrelsen var til tider meget strikse, idet der er eksempler på, at medlemmer er nægtet økonomisk hjælp, fordi ansøgeren var observeret gående på gaden. Efter 1972 blev der alene udbetalt penge til efterladte ved død.

I 1970'erne var der venteliste for optagelse. Medlemmerne kan ved fraflytning beholde sit medlemskab, og man kan i øvrigt ikke melde sig ud af foreningen.

Socialreform tog over

Foreningerne havde mindst 100 medlemmer, men oftest flere. Foreningernes indtægter blev hentet ved kontingentbetaling, frivillige gaver og afholdelse af fester med videre. De enkelte foreninger besluttede selv hvordan, de økonomiske midler skulle skaffes.

100 mands-foreningerne blev specielt i årene op mod socialreformen i 1933 ofte udsat for kritik, som gik på, at begravelseshjælpen ikke altid var sikker, idet kapitalen til tider var så lille, at der i tilfælde af mange samtidige begravelser ikke var penge nok til at yde den sædvanlige hjælp.

I samme kategori som nævnte syge- og begravelseshjælpekasser kan på landsplan nævnes lig-, sygepleje-, låne- og hjælpepekasser, hvis dage også var talte, da socialreformen anno 1933 begyndte at virke.

Der eksisterer fortsat 100 mands-foreninger, hvis medlemmer er fra samme erhvervsbranche. Eksemplerne på sådanne er musikere og gardere.

Det skal bemærkes, at da der er tale om 100-mands foreninger, kunne kvinder naturligvis ikke optages som medlem. Det var dengang. Også her i 2021 er verden fuld af forandringer – herunder at kvinder i nogle 100 mands-foreninger kan blive optaget.

Portrætter på mønter fra det antikke Baktrien

Baktrien (Bactria) dækkede et område af Centralasien, som i dag deles af landene Afghanistan, Turkmenistan, Usbekistan, Kirgisistan, Tadsjikistan og Pakistan.

Baktiana var det antikke græske navn på det landområde, der lå mellem bjergkæden Hindu Kush (latin: Caucasus Indicus) og Amu Darya (Oxus), og hvis hovedstad hed Baktra (i dag Balkh i Afghanistan). Baktrien var gennem historien underlagt en lang række af regionens imperier. Det vides ikke i dag, om det var en del af medernes imperium, men det blev underlagt det nye persiske imperium under Kyros den Store, (546-510 f.Kr.), og udgjorde fra da af en af persiske satraperdommer.

Efter Dareios III's, (336-330 f.Kr.) nederlag til Alexander den Store og hans død, endte alt i kaos, og samtidig forsøgte hans morder, Bessus, satrappen i Baktrien, at organisere en modstand mod den græske invasion.

I 329 f.Kr. marcherer Alexander den Store over de sne-dækkede Paropamisus-bjerge ned i Baktrien, og uden store vanskeligheder erobrer han Baktrien. Længere mod nord, på den anden side af Oxus-floden i Sogdiana, begyndte han dog at møde stærkere modstand, men Baktrien endte med at blive den østligste provins i hans nye imperium.

I Turan forelsker Alexander sig i den skønne Roxana (baktrisk: Roshanak "lille stjerne"), datter af en baktrisk adelsmand Oxyartes. Hun giftede sig med Alexander den Store i 328 f.Kr., efter han havde fanget hende ved overtagelsen af klippefæstningen i Sogdiana. Ægteskabet blev set som politisk, selv om man har kilder, der beskriver Alexander den Stores kærlighed til

Af Niels Nielsen

*Tetradrakme, 24 mm. 16,90 g.
Præget i Oxus-regionen, ca. 261-
239 f.Kr. Roma Numismatics.*

Kort: World Imaging, wikipedia.org

Roxana, som rejste med på Alexander erobringstogt til Indien i 326 f.Kr.

Efter Alexander den Stores død kom Baktrien under diadokeren Seleukos I's kontrol (306-280 f.Kr.). De mange konflikter mellem seleukide-konger og Ptolemaios II af Egypten (285-246 f.Kr.), gav Diodotos, satrapen i Baktrien, mulighed for at gøre sin provins uafhængig omkring 256 f.Kr. og tilmed erobre Sogdiana. Herefter grundlagde han det græsk-baktriske kongedømme.

Portrætter på mønterne efter 256 f.Kr.

Mønter var et velegnet middel til at gøre undersåtterne fortrolige med deres hersker og i forbindelse hermed, blev disse forsideportrætter præget med en realisme, der understreger herskernes individuelle træk. Men samtidig blev der også i udstrakt grad lagt vægt på at gengive kongen som en person, der med sin kraft og ophøjede karakter var opslugt af sin herskergerning.

Vores viden om det hellenistiske Baktriens politiske historie er yderst sparsomt, idet der råder en total mangel på skriftlige kilder og stort set al viden bygger på de oplysninger, der kan udtrækkes af de mange mønter, der er bevaret fra dette hellenistiske rige i det fjerne øst.

Da de fleste af de ca. 42 baktriske regenter og satrapper, udelukkende kendes fra mønter med udgiverens navn, står det klart, at disse ikke alle kan have hersket over et samlet baktrisk rige i de 200 år, møntmaterialet dækker. En stor del af dem har givetvis været underkonger i områder af riget, medens der i andre tilfælde er tale om rivaler til magten som Baktriens øverste hersker. Et stort antal af mønterne er fundet i Afghanistan og Indien.

Der er mange meninger om, hvornår de forskellige regenter har været ved magten. De benyttede årstal er dem som historikeren og numismatikeren, professor Osmund Bopearachchi (f. 1949 Sri Lanka).

I tiden fra 256 f.Kr. og til slutning af 100-tallet f.Kr. oplevede den hellenistiske møntkunst en guldalder i Baktrien, hvor fremragende stempelskærere skabte en række karakterfulde, realistiske portrætter, der som mesterlige kunstværker forevige de græske herskere i det fjerne øst.

Nedenfor vises et lille udsnit af disse herskeres tetradrakmer, som eventuelt kan give dig lyst til at begynde på et nyt samlerområde. Alle de viste portrætter hører til de bedste mesterværker i Baktriens møntserie.

1. Diodotos I, Soter.
Ca. 256-235 f.Kr.

2. Euthydemos I, Theos.
Ca. 230-200 f.Kr.

3. Demetrios I, Aniketos.
Ca. 200-180 f.Kr.

1. Diodotos I's, mønter har portræt af en mand på for-siden, formentlig Diodotos I selv, iført kongediadem – et bånd vævet med guldtråd – viklet rundt om hovedet, med to strimler hængende ned ad ryggen. Det har været standardsymbolet for det hellenistiske kongedømme siden Alexander den Stores tid.

Portrættet synes gradvist at blive ældre med tiden, hvilket tyder på, at det nærmer sig et realistisk portræt.

2. Euthydemos I's, mønter bærer hans portræt med smalt kongediadem. Det ældre portræt på denne mønt viser, at den må være præget i den sene regeringstid.

Den aldrende konge ses med energiske sammenbidte træk helt ned i de mindste detaljer. Han er gengivet med en karakterfuld realisme af højeste kvalitet – et fint lille mesterværk.

3. Demetrios I, udvidede sit magtområde mod syd ved at erobre den nordligste del af Indien og Pakistan. Han styrede sit rige ved hjælp af underkonger, blandt andet sin søn Euthydemos II og hans general Eukratides. Da Demetrios I, befandt sig i Indien, gjorde Eukratides oprør i 171 f.Kr. og udråbte sig til konge af Baktrien.

Portrættet af Demetrios I iført kongediadem og hovedbeklædning i form af elefanthovedtøj er et symbol på erobringen af Indien. Det er et fremragende portræt, med dybtliggende øje, lille næse og stram mund. Hans faste træk vidner om stor beslutsomhed og handlekraft.

Mønten betragtes som et af de helt store mesterværker i Baktriens portrætserie.

4. Euthydemus II.
Ca. 190-185 f.Kr.

5. Antimakhos I, Theos.
Ca. 185-170 f.Kr.

6. Eukratides I, Megas.
Ca. 170-145 f.Kr.

4. Euthydemus II kan have været en søn (barnebarn?) af Euthydemus I, og de fleste forskere placerer ham efter Demetrios I.

Det er et usædvanligt fint portræt med kongediadem. Vi ser ham med ungdommens fine træk, dog med en lidt hængende mundvig. Den spidse næse og den fine runde hage viser en hersker med beslutsomhed. Et fascinerende portræt i serien.

5. Antimakhos I er en konge vi næsten intet ved om, og som udelukkende er kendt fra mønterne.

Vi ser en konge der lyser af karakterstyrke. Det gådefulde og firlurige smil på konges ansigt er blevet sammenlignet med Mona Lisas. Bemærk den usædvanlige hat, som er den bredskyggede makedoniske rejse- eller jagt-hat, kaldet kausia. Hatten bruges den dag i dag i Afghanistan under navnet pakol.

6. Eukratides I Megas, gjorde oprør i 171 f.Kr. mod Demetrios, der blev myrdet sammen med sin søn Euthydemus II. Alligevel overgik hele magten ikke, i første omgang til Eukratides, idet de sydlige provinser kom under Antimakhos I, Agathokles og Pantaleon.

Han ses med makedonsk hjelm udsmykket med tyrerør og horn. Han er modelleret med dybtliggende øjne, spids næse og lille rund hage. Mønten hører til et af de bedre værker i møntserien.

7. Apollodotos I, Soter.
Ca. 180-160 f.Kr.. CNG Coins.

8. Demetrios II.
Ca. 150-145 f.Kr.

9. Heliokles I, Dikaios.
Ca. 155-130 f.Kr.

7. Apollodotos I, regerede i den vestlige og sydlige dele af det indo-græske kongerige, fra Taxila i Punjab til områder af Sindh og muligvis Gujarat. Den viste tetradrakme er fra en lille serie af ensprogede tetradrakmer, som er meget sjældne, beregnet til eksport til Baktrien. Måske en form for erindringsmønt, fra de dage hvor han regerede i Baktrien.

Portrættet har en udpræget realistisk og karakterfuld stil af en lidt ældre hersker. Han fremtræder langt fra som en klassisk skønhed, med den krumme næse, lille mund og store dobbelthage.

8. Demetrios II. Det er kun lidt vi kender om ham, og der er forskellige meninger om, hvornår han regerede.

Han ses med et ungdommeligt kongeligt portræt iført kongediadem. Udtrykket i øjnene viser en form for beslutsomhed og fasthed. Hans runde kinder sluttet af med en fin lille hage.

Et meget fint og realistisk portræt.

9. Heliokles, betragtes som den sidste græske konge, der slog mønter og regerede over det egentlige Baktrien. Mod slutningen af hans regeringstid blev det meste af landet løbet over ende af skythiske nomader.

Portrættet med diadem vises langt fra som en klassisk skønhed, men Heliokles faste træk vidner om handlekraft i en særdeles urolig tid.

The missing Link

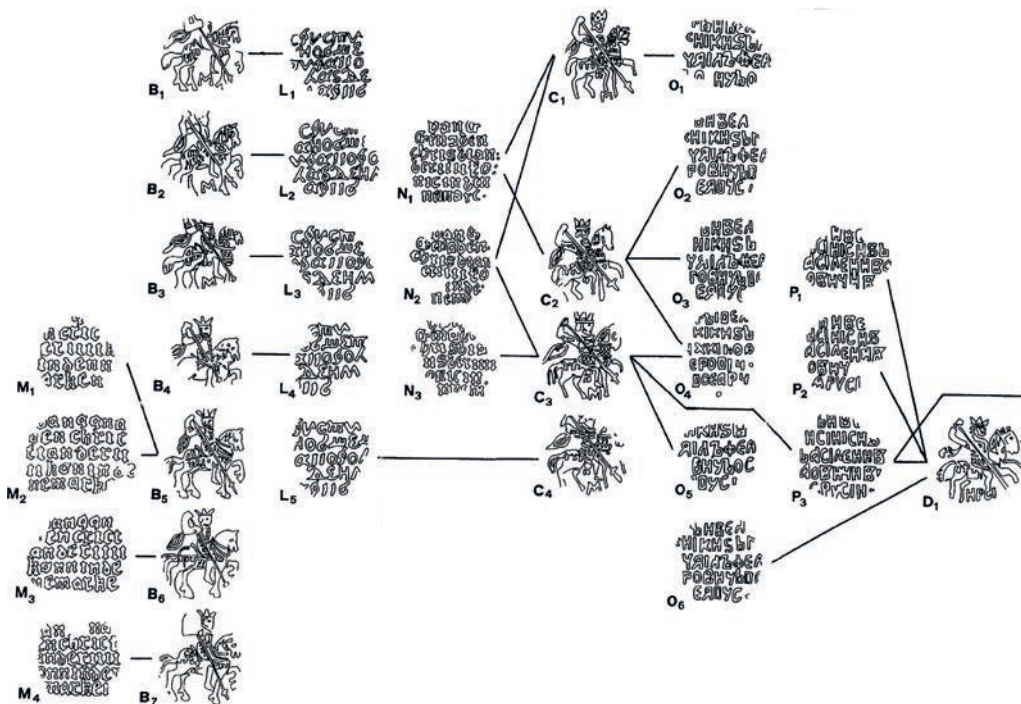
Nyopdaget kobling for Christian IV's denninge

Af Anders Harck

I litteraturen om de danske Denninge (Hede 104 og 169, Sieg 166, 'P'-Denningen Sieg 31 er ikke behandlet i nærværende artikel), har der været meget diskussion om disse mønters rette udmøntningssted (Wilcke, Melnikova, Sømod, Brekke & Berglund, Aagaard og Harck). I denne diskussion er det efterhånden blevet den almindelige opfattelse, at 'P'-Denningen er slået af Johan Post i København (jfr. Sieg), medens samtlige andre danske Denninge er slået i Glückstadt.

Denne opfattelse bygger i første omgang på stempelkæder, hvor et stempel (f.eks. forsidestemplet) findes med to forskellige stempler (i eksemplet er det selvfølgelig bagsidestempler), hvorefter disse så igen findes med nye stempler (i eksemplet er det så forsidestempler).

Figur 1: Udsnit af koblingsdiagram kopieret fra Berglunds 1983-artikel.

Sådanne stempelkæder er det væsentligste argument for at placere forskellige mønter ved det samme møntværksted, idet det antages, at et givet stempel kun bruges ved et værksted. I det store koblingsdiagram præsenteret af Berglund (Figur 1 viser et udsnit af dette koblingsdiagram) og som gentages af Aagaard er der dog behov for at inddrage udprægede ligheder mellem stemplerne indenfor en bestemt stempeltype, i argumentationen for at de omhandlede stempler er fra samme møntværksted.

Mønttyperne

Berglund har opdelt stemplerne i forskellige typer, der er som følger (jfr. Figur 1):

Af ryttersider findes der i Figur 1 de tre typer vist med figurerne B, C og D.

Af tekstsider findes der i Figur 1 de fem typer vist med figurerne L, M, N, O og P.

Mønterne kobler rytterside-stempler til tekstsider-stempler, som det er illustreret med linier i Figur 1. I denne figur noteres det, at hele den højre side er sammenhængende ved koblinger fra et stempel til et andet. Den venstre side af figuren bygger i væsentlig grad på de udprægede stempelligheder for at holde sammen på denne sværm af stempler.

Figur B: B-type rytterside.

Bemærk hesten med tydelige hove.

Figur C: C-type rytterside.

Bemærk hesten uden hove.

Figur D: D-type rytterside med HPCI under hesten og begge hestens ben over lanssen.

Figur L: L-type tekstsider med Christian IV's navn skrevet på russisk.

Figur M: M-type tekstsider med 'crician' i den tyske tekst.

Figur N: N-type tekstsider med 'crisdian' i den tyske tekst.

Figur O: O-type tekstsider med Michael Fedorovichs navn.

Figur P: P-type tekstsider med Vasilii Ivanovichs navn.

Figur B

Figur C

Figur D

Figur L

Figur M

Figur N

Figur O

Figur P

Figur 2

Figur 3

Figur 4

Figur 2: C4 - L5 Denningen.
Hesten har ikke hove.

Figur 3: C4 - L5 Denningen.
Kopieret fra Melnikovas artikel,
hvor den markeres 6 - 6.

Figur 4: C4 - N2 Denningen.
Kopieret fra Melnikovas artikel,
hvor den markeres 8 - 9.

Desuden ser vi, at der ikke er nogen fast stempelkæde mellem de to ryttersider benævnt B og C. Dette faktum har fået Melnikova til at foreslå, at de to forskellige typer ryttersider er det afgørende, og at de stammer fra forskellige værksteder. I Figur 1 er der heller ikke en fast kæde mellem nogen af de tre udpræget danske tekstsider L, M og N, hvilket så giver ret frit spil til at henføre forskellige skrifttyper til forskellige værksteder. Det bemærkes, at de to tekstsider med tysk indskrift (stempeltype N og M) er meget forskellige.

Mønten C4 - L5

Mønten vist i Figur 2 med stemplerne C4 og L5 indtager en meget central men også fuldstændig isoleret position i diagrammet. Begge sider af mønten kan kun knyttes til andre mønter ved udpræget stempellighed og ikke med kobling.

Aagaard nævner en kobling mellem stemplerne C4 og N2, hvilket så danner en stempelkæde mellem tekstsiderne L og N. Mønten med C4-N2 koblingen er desværre ikke vist i hans artikel, hvorfor denne kobling på dette grundlag må anses for lidt usikker.

Til efterprøvning af Aagaards observation har jeg fået fremsendt kopier af Melnikovas billeder af de to mønter (6-6 og 8-9). Disse er vist i henholdsvis Figur 3 og 4. De to ryttersider er så overlejret i Figur 3-4, og her finder jeg

ikke belæg for at forkaste Aagaars påstand om, at der er brugt samme stempel til de to mønter.

Den overordnede stempeltype L har i Figur 1 kobling til begge ryttertyperne. Ifølge Aagaard (og Figur 3-4) har stempeltypen L ved koblingen mellem C4 og N2 også en stempelskæde fra L-typen til den tyske indskrifttype i stempeltype N. Stemplet L5 har imidlertid kun forbindelse til de øvrige mønter i venstre side af Figur 1 ved stempel-LIGHED med de øvrige L-type stempler.

Der er således ikke med Aagaards C4-N2 kobling fundet forbindelse fra ryttertypen C til ryttertypen B. Stemplet C4 er – som nævnt – ifølge Aagaard koblet fast til nettet i højre side af Figur 1, hvorfor den isolerede C4-L5 mønt fra diagrammet er stærkest knyttet til højre side af figuren.

For at få tidligere faste forestillinger om, at nogle mønter er slået af et bestemt møntværksted til at passe, har det været foreslået, at stempler er bragt fra et møntværksted til et andet for at blive genbrugt her (Aagaard og også foreslået af Berglund). Det er specielt Denningene med Christian IV's navn med russiske bogstaver (stempeltype L), der har været smertensbarnet i denne diskusion. Dette skyldes, at de fleste stempler af type L kobler til ryttersider af B-type, medens L5-stemplet kobler til en rytterside af C-type.

Der har som nævnt ovenfor været en opfattelse af, at de to ryttertyper er blevet slået forskellige steder (Melnikova), eller alternativt at mønter med tysk tekst er slået et sted, medens mønterne med tekstsiden af L-type er slået et andet sted (Wilcke - Hede). Desuden er der som nævnt to typer Denninge, hvor Christian IV's navn er skrevet med hver sin type tysk indskrift (stempeltyper M og N). Disse to typer indordner sig fint i en opfattelse af forskellige

Overlejring af ryttersider fra Melnikovas mønter 6-6 og 8-9.

Figur 5

Figur 5: Denningen der kobler en B-type rytter til L5 stemplet.

Figur 6: Samme B-type stempel som i Figur 5 koblet til L3 stemplet.

Fotokopi af Nr. 3413 hos V.N. Kleshchinov & I.V. Grishin.

Figur 6

udmøntningssteder med grundlag i ryttersiden, hvorfor det også er foreslået, at disse to skrifttyper er slået forskellige steder.

Det er kun mønten vist i Figur 2 (C4 - L5) – hvor tekst-siden har udpræget lighed med de andre L-stempler, og ryttersiden har en klar placering blandt C-stemplerne – som giver problemer for en fordeling på møntsteder ud fra ryttersiden eller tekstsiden. Dette har så ført til de nævnte forslag om stempeludveksling mellem møntstederne.

Den nyopdagede kobling

I Figur 5 kan der nu fremvises en mønt, der kobler en rytterside af B-type til L5-stemplet (B-stemplet var ikke kendt af Berglund i 1983). Der er hermed dokumenteret en fast stempelkæde (Figur 2 og 5) fra rytterside af B-type via L5-stemplet til rytterside af C-type. Hvis Aagaards kobling mellem C4 og N2 accepteres, er der også tale om fast kobling fra rytterside af B-type til hele netværket i højre side af Figur 1.

Tilbage står så, at der i den venstre side af Figur 1 stadig mangler en del koblinger for at knytte det hele sammen til et netværk. Her er der så i Figur 6 vist en Denning med ryttersiden fra mønten i Figur 5 koblet til Berglunds stempel L3, hvilket altså skaber en stempelkæde fra det isolerede L5-stempel til L3-stemplet.

I øvrigt er der i venstre side af Figur 1 tale om mønter, som har de store stempelligheder på både rytterside og tekstsiden, og da der nu er dokumenteret en fast forbindelse mellem de to ryttertyper B og C, er der ikke nogen speciel grund til at påstå involvering af flere møntsteder til udmøntning af disse Denninge.

Da resultaterne fra metalundersøgelserne i Harck – med den tilføjelse at mønten i Figur 2 med hensyn til metalindhold tilslutter sig billedet for mønter fra Glückstadt – ikke er i strid med hypotesen om et fælles udmøntningssted,

vil jeg endnu engang konkludere, at samtlige mønter, som er slået med stemplerne i Figur 1, stammer fra Glückstadt. Dette er den simple forklaring, hvor det ikke er nødvendigt at antage en transport af stempler fra et møntsted til et andet. 'P'-Denningen, som er udeladt i Figur 1, er så den eneste Denning fra Johan Post i København.

Overlejring af tekstsiderne fra figur 2 og 5.

En stavfejl

Vedrørende stemplet L5 kan der afslutningsvis gøres opmærksom på, at dette stempel indeholder en stavfejl. Det sidste bogstav i anden linie (ses ikke på mønten i Figur 2) er identisk med tredje sidste bogstav i linien. Sammenlignes med Berglunds L4-stempel i Figur 1 (og den håndskrevne version i Berglunds artikel nederst side 12-13) og Figur L, hvor bogstavet står længst til venstre i tredje linie, ses det, at bogstavet fra L5-stemplet skal 'vendes på hovedet'.

Litteratur

Brekke, B.F. og Berglund, A.: Danish Dennings (imitations of Russian kopecks, ca. 1619), *Journal of the Russian Numismatic Society*, nr. 11, 1983.

Harck, A. (2021): Oprindelsessted for Christian IV's denninge.

Numismatisk Rapport 150.

Hatz, G.: Denninge. *Zeitschrift für Ostforschung*, XI. Hæfte 1, 1962, s. 1-38.

Hede, H. (1964): *Danmarks og Norges mønter*. Dansk Numismatisk Forening.

Melnikova, A.S. (2): Dennings in the History of Russian Danish Relations.

Nordisk Numismatisk Årsskrift 1989-90, s. 166-181;

Sømod, J. (1): *Christian IV's russiske mønter*. www.danskmoent.dk;

Sømod, J. (2): *Fru Melnikovas russiske mønter*. www.danskmoent.dk.5 ;

Sømod, J. (3): Falske russiske mønter i Siegs møntkatalog. 2001.

www.danskmoent.dk

Sømod, J. (4): *Russiske denninge*. 2005. www.danskmoent.dk.

Aagaard, S.: Vedrørende dansk efterligning og forfalskning af russiske kopeker 1619-30(?). *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1992-93, s. 104-115.

Sieg: Siegs møntkatalog 2018.

Wilcke, J. (1919): *Christian IV's Møntpolitik*. Numismatisk Forenings Forlag.

Hvordan man målte penge og formuer på Christian IVs tid

Af Niels Stampe

Omkring år 1500 var Danmark et fattigt og udpint land, hvor ikke engang adelen kunne tillade sig hvad som helst. Foruden kongen var det grever, fyrster og riddersmænd, der var de mægtigste i samfundet.

Datidens formuer bar man så at sige om halsen eller om livet. På den måde kunne man så samtidig vise, at man var velhavende. Kvinderne fik lange guldkæder som pynt, mens mændene oprindeligt fik en guldkæde af kongen sammen med tre ridderslag, som var en hædersbevisning. Som tiden gik, fik disse ridderslag dog mindre betydning.

Dronning Sofie, Chr. IVs moder, antagelig iført bryllupsdragt med guldkrone, guldkæder om halsen og om livet. Maleri fra ca. 1578. Portræt af Hans Knieper fra 1578, Kongernes Samling Rosenborg. Foto: XHBNx~commonswiki

Nu gjalt det om at erhverve sig så mange guldkæder som muligt. Jo flere man havde, des bedre kunne man skilte med sin rigdom, og det var netop det, som det kom an på dengang.

Der findes en beretning om Iver Iversen Lunge, til Toksværd 1225-85, der smykkede sin hest med de guldkæder, han havde fået i fremmede lande, og som var så talrige, at han ikke kunne bære dem selv.

Christian IVs moder, Sophie af Mecklenburg (4. sept. 1557 – 4. okt. 1631), var en af dem, der særligt kunne lide at lufte sine rigdomme. Denne smag for rigdom arvede Chr. IV til fulde. Han omgav sig med en pomp og pragt i guld og sølv, diamanter og andre ædelstene, som vi slet ikke kan fatte i dag. Han regerede jo også over et rige, der strakte sig fra Nordkap i nord til Elben i syd.

Derfor følte han det ganske naturligt, at så skulle han også omgives af så megen kunst og rigdom. Det hørte en konge til. Kunst forstod Chr. IV sig på, men finanser havde han ikke forstand på. Hans indtægter og udgifter, som også berørte hele landets ve og vel, havde han skrevet ned i en dagbog – og han flyttede tallene, som det passede ham. Et held for ham, at der ikke var noget, der hed betalingsbalance i hine tider.

Men han duperede skam det meste af Europa, når han mødtes med fyrsterne sydfra. Og når hans søstre skulle giftes, kendte han overflødighed ingen grænser.

Christian IVs møntproduktion var mangfoldig i typer mange utroligt smukt udført.

Hvad har alt dette med mønter at gøre? Jo, hvis guld og sølv kun var forarbejdet til simple kæder, tallerkener eller lignende grove ting, så røg de lige lukt i smeltediglen, når kongen stod og manglede mønter til betaling af varer, tjenesteydelser eller krigsudrustning.

I Chr. IVs sidste år, hvor han var helt forarmet af Tredive-års-krigen, gik også mange kunstneriske guld- og sølvarbejder på denne måde tabt for eftertiden.

Selv mens Chr. IV var mest forarmet, opretholdt han det ydre skin af rigdom. Han var ikke bleg for at sætte snesevis af sølvsmede i gang med at forarbejde fade, tallerkener, lysestager m.m. til en stor fest for udenlandske fyrster, for dagen efter at beordre alle de nylavede ting omsmeltede til mønter.

Der er ikke noget at sige til, at med de kostbare krige Chr. IV var involveret i, og med den levestandard han havde, at han var nødt til at prøve at udgive sine mønter for mere, end de var værd. Med andre ord kom han mere uædel metal i sine mønter end fastsat ved internationale aftaler, som han selv var med til at godkende.

Han havde ikke råd til andet!

Kilder: Bl.a. H.C. Bering-Liisberg: *Chr. Den IV og Guldsmedene*.

Denne artikel blev første gang bragt i præsentations-avisen til "Mønter i Odense 1981". Avisen var på hele 24 sider i A4-format. Det var dengang, der også var store møntbørser i provinsen. Vi taler om en 40-års fødselsdag.

Søren Norbys skilling fra Blekinge

Første gang jeg stødte på Søren Norby og hans mønter var for en del år tilbage, da jeg læste en gengivelse på **danskmoent.dk** af artiklen “Søren Norby og hans mønter”. Den var oprindeligt publiceret i Festskrift for Amagerlands Numismatiske Forening 1972-1987 (1987), og skrevet af ingen andre end Preben Nielsen [Nielsen, 1987]. Artiklen beskriver Søren Norbys fantastiske liv og naturligvis de mønter han slog, og blev startskuddet for min personlige interesse i samme.

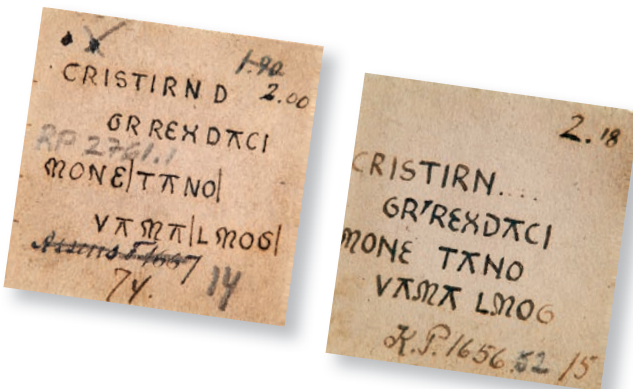
For alle, der deler min interesse, vil jeg fremhæve to yderligere publikationer, der er udkommet siden Prebens artikel. Begge er skrevet af Bengt Hemmingsson og tilføjer to nye mønttyper til Søren Norbys udmøntninger. Den seneste beskriver, hvordan en sjælden variant af Søren Norbys Gotlandske skilling uden år, i virkeligheden må være slået i Kuusisto (Kustö) slot i Finland [Hemmingsson, 2016]. Den anden dokumenterer, at Søren Norby slog en “Malmø-skingling” i Blekinge, i Christian II’s navn, og giver samtidig et bud på, hvilken mønttype det drejer sig om [Hemmingsson, 2004]. Desværre ser det ud til, hvad angår den sidstnævnte artikel, at det numismatiske samfund endnu ikke er overbevist. Jeg vil derfor med denne artikel forsøge at fremlægge yderligere argumenter for, at Bengt Hemmingsson har fuldstændigt ret i sine antagelser.

Af Michael Wagner
Christiansen

Ilægssedler fra Nationalmuseets samling. Foto: Rasmus H. Nielsen, Danmarks Nationalmuseum.

*Galster 39B u.å. Schou 14
(katalog nummer 5);*

*Galster 39B u.å. Schou 15
(katalog nummer 6).*

Baggrund

Hemmingsson gør et stort arbejde i at demonstrere, at der ud fra de historiske kilder ikke kan være tvivl om, at Søren Norby slog en mønt med Christian II's navn og våben, og med Malmø angivet som møntsted. Udmøntningen må være startet efter at Søren Norby i november 1525 tager til Blekinge, som han havde fået i len efter overgivelsen af Gotland tidligere på året.

Hemmingsson fremhæver blandt andet et brev til Frederik I, dateret den 30. april 1526, fra Rådsmændene i Lübeck. I dette brev klager de over Søren Norbys underlødige skillinge, der er præget i Blekinge, men som udgiver sig for at være fra Malmø og i Christian II's navn. Hemmingsson foreslår, at denne "Malmø-skillings" sandsynligvis er en variant af mønttypen Galster 39B, helt præcist varianten Galster 39B u.å. Schou 14 og 15. Netop denne henførelse er måske nok artiklens svageste punkt. Jeg er fuldstændig enig i denne henførelse, men desværre var Hemmingsson nok for beskeden, og den kan derfor opfattes som blot et godt bud frem for en sikker sag.

Det kan være derfor, at typen ikke nævnes i Siegs kataloger, ligesom henførelsen til Søren Norby heller ikke har været nævnt de få gange, varianten sidenhen har været solgt på auktion (Bruun-Rasmussen auktioner, SNF-auktioner og CNG auctions). Endeligt findes den sjældne Schou 14/15 variant sjovt nok afbildet i den fantastiske bog, Denar til Daler fra 2018, men desværre blot beskrevet som en almindelig Malmø-skillings fra Christian II, slået 1514-1515 [Horsnæs et al., 2018, figur 7.35]. Der er således ingen tvivl om, at det numismatiske samfund endnu ikke har taget Hemmingssons opdagelse til sig.

Galster 39B uden år, Schou 14 og 15

Ifølge Schou er forskellen mellem Galster 39B u.å. Schou 14 og Schou 15 blot en enkelt apostrof i forsidens indskrift, men han nævner ellers ikke noget yderligere omkring dem (Schou, 1926, side 25). Når jeg i det følgende bruger betegnelsen 'varianten', dækker det over begge Schou-numre, og skal forstås i forhold til de resterende Galster 39B u.å. typer. Figur 1 viser Christian II's originale Malmø-skillings og to eksemplarer af varianten.

På forsiden adskiller varianten sig udelukkende ved et enkelt bogstav i indskriften, hvor kongens navn er skrevet som CRISTIRN i stedet for CRISTIERN. En forskel, der alene ikke kan tillægges nogen større betydning. Mere interessant er det når man kigger på bagsiden, for her adskiller varianten sig

signifikant fra de originale Christian II Malmø-skillinge. Først og fremmest ser løverne en smule anderledes ud, de har ingen tunger og ingen duske på haler, og liljerne på hver side af skjoldet er også forsimplet.

Disse detaljer er meget afgørende for dateringen af varianten, da de rent faktisk er beskrevet i de historiske kilder (Moesgaard, 2020). Ikke i forbindelse med Christian II's skillinge, men derimod hans senere klippingemønter. De fleste numismatikere med interesse i denne periode kender nok til Christian II's forhadte klippinge, der endte med at give ham øgenavnet kong Klipping. Ganske kort fortalt udmøntede Christian II underlødige klippinge, krigsmønt, fra ca. 1518 til 1522, med stempler tidligere brugt til hans Malmø-skillinge (altså Galster 39B u.å. fra 1514 til 1515).

Vi har i rigsarkivet bevarede breve fra møntmesteren i Malmø, Jørgen Kock, der beskriver, hvordan forskellige hemmelige ændringer i motivet gør det muligt at adskille klippingene efter deres lødighed (Moesgaard 2020, tabel 1). Denne specifikke udformning på løverne og liljerne blev først benyttet på den 2. klippingeudmøntning i henhold til Jørgen Kocks beskrivelser.

Det er ikke muligt at datere de forskellige udmøntninger, men tidsmæssigt adskiller disse ændringer varianten fra de originale Christian II skillinge betydeligt. Derudover ses det også tydeligt, at løverne og liljerne er stort set identiske med Søren Norbys Gotlandske skillinge fra 1524-1525. På figur 2 ses denne sammenligning, der

Figur 1: Eksempel på en typisk Christian II skilling fra Malmø, samt de to Schou varianter der nu henføres til Søren Norby.

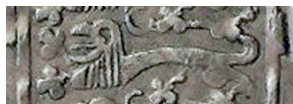
A: Galster 39B u.å. Schou 9;

B: Galster 39B u.å. Schou 14 (katalog nummer 18);

C: Galster 39B u.å. Schou 15 (katalog nummer 20).

Figur 2:
Sammenligning af bag-
sidens løver og liljer.

A: Christian II, Malmø-skilling.

B: Christian II, klipping 1. udmønt-
ning (som den originale skilling).

C: Christian II, klipping 2. udmønt-
ning (løver uden tunger; haler
uden duske og forsimplede liljer).

D: Søren Norby Gotland, skilling
1525 (fra Bruun-Rasmussen
auktion 878).

E: Søren Norbys skilling fra
Blekinge (katalog nummer 1).

utvivlsomt peger på en datering af varianten der ligger tættere på 1526 end på 1514-1515.

Yderligere indicier

Udover de små, men afgørende ændringer i motivet, er der også andre faktorer der indikerer, at varianten ikke hører til blandt de resterende Galster 39B u.å. typer. Hemmingsson nævner selv, at de fremstår både underlødige og undervægtige, hvilket jeg også kan bekræfte. Et eksemplar fundet med detektor er tydeligvis også blevet slået på en alt for lille blanket, således at alle bogstaverne rundt i indskriften er halveret (nr. 17 i kataloget). En irregularitet, jeg aldrig har observeret på en af de officielle Malmø-skillingen.

I min søgning efter eksemplarer af varianten lagde jeg også mærke til noget andet. I et online detektorforum (fibula.dk) fandt jeg to eksemplarer af varianten, begge med hul. Det er ikke almindeligt, at se Christian II skillinge med piercinger, og i mit katalog over kendte eksemplarer af varianten er ikke mindre end 5 ud af 21 eksemplarer piercet (se figur 3). Det er meget usædvanligt, men interessant nok genkendes det fra Søren Norbys Ronnebysøslinge (Jensen og Skjoldager 2010, side 38).

Et andet indicium på, at denne udmøntning er noget helt specielt, er tilstedeværelsen af to piedforter (klumpmønter) på den kongelige møntsamling i København (Galster 39B u.å. Schou 4 og 5). Faktisk er der flere endnu, se kataloget bagerst i artiklen, men disse fremstår som senere tiders støbte kuriositeter. Schou 4 og 5 er derimod ægte nok, præget med samme bagsidestempel men med forsider svarende til henholdsvis varianten Schou 15 og 14 (se figur 4).

Figur 3: Piercede eksemplarer af Søren Norbys Blekinge-skilling, samt eksemplaret på den lille blanket.

A-E: Katalog numre 8, 12, 13, 14 og 16 (fra den Kongelige Mønt og Medaljesamling i København.

Foto: Rasmus H. Nielsen, Danmarks Nationalmuseum);

F: Katalog nummer 17.

Figur 4: Piedforter fra den Kongelige Mønt og Medaljesamling i København. Begge mønter er også vist fra siden, så deres tykkelse kan ses.

Foto: Rasmus H. Nielsen, Danmarks Nationalmuseum.

A: Galster 39B u.å. Schou 4 (katalog nummer 1);

B: Galster 39B u.å. Schou 5 (katalog nummer 2).

Dette tyder i høj grad på, at stemplerne til udmøntningen af Søren Norbys Blekinge-skillinger kom fra mønten i Malmø, og at det sandsynligvis er Jørgen Kock der har sendt de to piedforter til kong Frederik I i København. På denne måde har kongen og hans embedsmænd kunne kende forskel på de originale, lødige, Christian II Malmø-skillinger, og dem som Søren Norby nu skulle til at slå.

Afslutning

Blandt de 21 eksemplarer af Søren Norbys Blekinge-skillinge, jeg har været i stand til at identificere, ses to forskellige forsidestempler (henholdsvis Schou 14 og 15) og seks forskellige bagsidestempler. Min stempelundersøgelse har dog være hæmmet af kvaliteten af de tilgængelige fotografier samt mønternes grad af konservering og dobbeltprægninger.

Jeg vil således nøjes med at konkludere, at udmøntningen af Søren Norbys Blekinge-skillinger er pågaaet med mindst 2 forskellige forsidestempler og mindst 6 forskellige bagsidestempler. Det sande antal er dog sandsynligvis ikke langt herfra. Disse tal er meget svære at tolke i forhold til udmøntningens størrelse, men den har sandsynligvis været meget begrænset og ikke i nærheden af Ronneby-søslingene, med henholdsvis 22 og 17 kendte forside- og bagsidestempler (Jensen, 2020, side 87). På den anden side var Ronneby-søslingenes stempler af ringere kvalitet end dem, der kom fra Malmø (Jensen, 2010, side 38), hvilket har stor betydning for antallet af mønter hvert stempel har kunnet slå.

Det er interessant, at Søren Norbys Blekinge-skillinge ikke fremstår amatøragtige på samme måde som Ronneby-søslingene – måske lige med undtagelse af eksemplaret

på den lille blanket (se figur 3). Det kunne måske betyde, at de to produktioner ikke har være foretaget i samme møntsmedje, selvom de sandsynligvis har været samtidige. Hemmingsson nævner selv i sin artikel, at Blekinge-skillingerne ikke nødvendigvis behøver at være slået i Ronneby. Man kan således spekulere i, om de måske blev slået i Søren Norbys slot, Sølvesborg, men det ville være rent gætværk på nuværende tidspunkt.

Det blev tidligere nævnt, at overraskende mange af Blekinge-skillingerne har huller, tilsvarende søslingene fra Ronneby. Jensen og Skjoldager nævner, at hullerne måske skyldes at folk har syet dem på tøjet (2010, side 38). Er det korrekt, kunne det tyde på, at mønterne eventuelt har haft en symbolsk betydning. Uanset om de var syet på tøjet eller man bare havde en i lommen, kunne de måske være brugt for at vise støtte til Christian II. Det er fristende at spekulere i, om det måske kan forklare spredningen af enkeltfund. Her ses en forholdsvis stor andel i Jylland (se kataloget til sidst i denne artikel), hvilket måske ikke ville være forventet af en lille produktion i Blekinge. Christian II havde mange støtter blandt det almindelige folk, ikke mindst i Jylland, tænk blot på det store bondeoprør under Skipper Clement nogle år senere. Det må dog igen forblive spekulationer, da grundlaget for sådanne konklusioner på ingen vis er til stedet i det nuværende materiale. Et hurtigt kig på danskmoent.dk, under Søren Norbys Gotlandske skillinger uden år, viser at fænomenet med de hullede mønter måske er mere udbredt end først antaget, da 3 ud af de 6 afbildede mønter er piercede.

Afslutningsvis er det også en interessant detalje, at piedforterne som nævnt kunne indikere at stemplerne blev leveret fra Mønten i Malmø. Det er faktisk ikke helt urimeligt, da det passer overens med en passage i den originale kapitulationsaftale mellem Frederik I og Søren Norby (dateret 27. Juni 1525). Hemmingsson refererer til denne aftale i sin artikel, og gengiver passagen således: *“Herr Søren tilläts att under 3 år präglä med kungliga stampar på myntet i Malmö, dock med samma lödighet som de kungliga mynten”*.

Tydeligvis havde Søren Norby ikke tænkt sig at overholde den del med lødigheden, hvilket forklarer hvorfor udmøntningen måtte foregå i Blekinge og ikke i Malmø som aftalen siger. Derimod er det meget interessant, at der specifikt nævnes “kongelige stempler”, den del af aftalen

blev altså overholdt. Ser man nu på bagsiden af Søren Norbys Gotlandske skillinger (figur 2D), er det en naturlig konklusion at stemplerne til disse også må være suppleret fra mønten i Malmø, og derfra videre til typerne uden årstal med Guds lam. Både under Christian II og Frederik I leverede Jørgen

Katalog

Nr.	Beskrivelse	Vægt/g	Fundsted	Noter
1	Klumpmønt, Schou 4	19.12	Ukendt	KMMS, RP2757.1
2	Klumpmønt, Schou 5	13.154	Ukendt	KMMS, KP1164.3
3	Klumpmønt, Schou 6, støbt	Ukendt	Ukendt	Ej i KMMS
4	Klumpmønt, Schou 7, støbt	13.149	Ukendt	KMMS, KP980.5
5	Schou 14	2.001	Ukendt	KMMS, RP2761.1
6	Schou 15	2.196	Ukendt	KMMS, KP1656.52
7	Kantskade	1.689	Bistrup vest (Sj.)	KMMS, FP12207.8
8	Perforering	Ukendt	Kalundborg mus. (Sj.)	DF, ej behandlet
9	Intakt	Ukendt	Odsherred mus. (Sj.)	DF, ej behandlet, DIME ID 11728
10	Kantskader	1.300	Gl. Holeby III (Lol.)	KMMS, FP12608.20
11	Intakt	1.912	Assens (Fyn)	KMMS, FP1667.163
12	Perforering, kantskade, bøjet	1.645	Bejstrup (Jyl.)	KMMS, FP10421.1
13	Knækket, defekt, perforering	1.976	Furreby (Jyl.)	KMMS, FP4262.1
14	2 perforeringer	1.640	Skelagervej (Jyl.)	KMMS, FP4033.8
15	Fragment	0.364	Højenevej (Jyl.)	KMMS, FP14981.3
16	Perforering	1.584	Nørholm (Jyl.)	KMMS, FP10077.19
17	Små kantskader, lille blanket	Ukendt	Oksholm (Jyl.)	DF, ej behandlet
18	Intakt	1.84	Ukendt	CNG 411/625; M.W.Christiansen
19	Intakt	1.72	Ukendt	BR 1849/5030; M.W.Christiansen
20	Intakt	1.91	Ukendt	Ex. Lerche 398; N.J.Jensen
21	Små kantskader, tynd blanket	1.17	Ukendt	J.Diller, München; N.J.Jensen
22	Intakt	2.12	Ukendt	Ex. Ernst II 468; Ex. Zinck III 24
23	Intakt	Ukendt	Ukendt	Ex. Bonde 522
24	Intakt	1.85	Ukendt	Ex. Hede III 173
25	Intakt	1.85	Ukendt	SNF 165/89

DF = Detektorfund; Auktioner: **CNG** = Classic Numismatic Group;
BR = Bruun-Rasmussen; **SNF** = Svenska Numismatiska Föreningen.

Kock og Mønten i Malmø altså tilsyneladende stempler til Søren Norby.

Jeg håber, at jeg i denne artikel har tilføjet nok ny viden til, at det nu endegyldigt kan accepteres, at varianten Galster 39B u.å. Schou 14/15, utvivlsomt må være den ”Malmø-skilling” Søren Norby slog i Blekinge. Den, der blandt andet gjorde Rådmændene i Lübeck så fortørnede.

I det efterfølgende ses et katalog over de 21 eksemplarer jeg har været i stand til at identificere online, i gamle auktionskataloger og ikke mindst i Den Kongelige Mønt- og Medaljesamling. I forbindelse med sidstnævnte skylder jeg en stor tak til Helle W. Horsnæs og Rasmus H. Nielsen.

Derudover skylder jeg også en tak til Niels Jørgen Jensen, for gode diskussioner og korrekturlæsning, og detektorførerne Torben Eg Hoffmann og Martin Kaas, for informationer omkring deres fund. Desværre har jeg ikke haft tiden til at undersøge møntsamlingen i Kungliga Myntkabinettet i Stockholm, hvor der med sandsynligvis også befinder sig flere eksemplarer, min eksemplarliste skal således ikke ses som et absolut katalog.

Litteratur

Galster, 1972: Georg Galster, *Unionstidens Udmøntninger*, København 1972.

Hemmingsson, 2004: Bengt Hemminsson, Sören Norbys ”Malmöskillingar”.

NNUM 2004, nr 1, side 19–21.*

Hemmingsson, 2016: Bengt Hemminsson, Myntningen i Åbo och på Kustö under 1520-talet. *NNUM* 2016, nr 3, side 69–74.

Horsnæs et al., 2018: Horsnæs, Märcher & Moesgaard, *Denar til Daler – Danmarks mønthistorie indtil 1550*, København 2018.

Jensen et al., 2010: Niels Jørgen Jensen og Mogens Skjoldager, *Frederik 1's Søslinge 1524-1528*. Dansk Numismatisk Forening 2010.

Jensen et al., 2020: Niels Jørgen Jensen og Mogens Skjoldager, Tronraneren – Frederik 1.s Mønter. *Kilder til numismatik og pengehistorie V* 2020.

Moesgaard, 2020: Jens Christian Moesgaard, I skyggen af 500-årsjubilæet for blodbadet i Stockholm: status på forskningen i Christian II's klippinge.

Svensk numismatisk tidskrift 2020 nr. 7, side 153-159.*

Nielsen, 1987: Preben Nielsen, Søren Norby og hans mønter. *Festskrift for Amagerlands Numismatiske Forening 1972-1987*, 1987, side 49-53.*

Schou, 1926: Hans Henrik Schou, *Beskrivelse af Danske og Norske Mønter 1448-1814 og Danske Mønter 1815-1923*, København 1926.

* Artiklen er tilgængelig på danskmoent.dk

FREDERIK III GLÜCKSTAD-MØNTER

8 Skilling 1665

H.151. S.52. Sieg 152.

Kons 1+ **15.000,-**

Speciedaler 1664

H.148. Sieg 156.

Kons 1+ **75.000,-**

Dukat 1666

H.144. Sieg 159.

Kons 1 **28.000,-**
mont.spor

HAFNIA COINS | FINN RASMUSSEN

GL. KONGEVEJ 172,A | DK 1850 | FREDERIKSBERG C

+45 - 3321 7127 | WWW.HAFNIACOINS.DK | HAFNIACOINS@GMAIL.COM

ÅBEN TIRSDAG – FREDAG KL. 11.00 - 17.30

LUKKET MANDAG OG LØRDAG

Et sjældent skattefund af 1771-skillinge

Enkeltfund (løsfund) af dansk/norske 1771-skillinge er almindeligt forekommende. Det er derimod sjældent, at der gøres skattefund (samlede fund) af disse mønter, og alene af den grund er de otte 1771-skillinge, der for få år siden blev indleveret til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, noget særligt.¹

Mønterne blev fundet af en bornholmsk detektorfører en februar dag i 2014 i Lilleborg Nord, Vestermarie sogn inden for et område på mindre end 1 m², hvor ejermænd havde tabt dem. De har nok oprindeligt ligget i en pung, men den er i så fald møntet bort i årenes løb. Det er værd at bemærke, at otte skillinge i samtiden svarede til omtrent en halv dagløn for en ufaglært arbejder, så ejermænd har givetvis ærgret sig over tabet.

Mønterne

Jeg forestillede mig umiddelbart, at mønterne ville være af en blanding af de fire-fem mest almindelige varianttyper fra udmøntningerne i Altona og København, og blev derfor noget overrasket, da det viste sig, at der var tale

Af Frank Pedersen¹

Noter bagerst i artiklen.

Fundmønterne før konservering.

om fem eksemplarer af type 2.8 (S15 Schimmelmann) og tre af type 2.9 (S13A), altså kun to typer og begge fra Københavns Mønt.²

S15-varianten var Københavns første produktion af 1771-skillingen; den blev påbegyndt i oktober 1773, men noget uventet indstillet igen allerede efter et par måneders forløb, fordi befolkningen troede, at mønterne var falske. Stemplernes ophavsmand, Johan Bauert, fik besked på at anvende større bogstaver i stemplerne og skabte da S13A-varianten, som derefter blev produceret indtil oktober 1775. Det blev til i alt 5.270.400 mønter, ca. en tredjedel S15 og to tredjedele S13A.

De otte mønter er præget med 11 forskellige stempler. Mønt 2 og 3 er stempelidentiske, det samme er mønt 4 og 5, mens mønt 6 og 7 kun har bagsiden tilfælles. Så mange stempelidentiteter i en lille gruppe på otte mønter fra to store udmøntninger er bemærkelsesværdigt og understreger blandt andet, at det er et samlet fund og ikke løsfundne mønter.

Hvornår blev mønterne tabt?

S15-mønterne blev som nævnt udmøntet i perioden oktober - december 1773 efterfulgt af S13A-mønterne. De tre S13A-eksemplarer er altså fundets yngste mønter, og

Mønt 1. Variant S15

Mønt 2. Variant S15

Mønt 3. Variant S15

Mønt 4. Variant S15

Stemplerne		Forside ³	Bagside
Mønt 1	S15	CO103	C106
Mønt 2	S15	CO109	C111
Mønt 3	S15	CO109	C111
Mønt 4	S15	CO102	C102
Mønt 5	S15	CO102	C102
Mønt 6	S13A	CO255	C255
Mønt 7	S13A	CO254	C255
Mønt 8	S13A	CO259	C258

fundet kan derfor tidligst være tabt omkring årsskiftet 1773/1774. Det seneste tabtidspunkt vil da kunne være når som helst herefter, men mønternes stempelidentiteter, udseende og udmøntningsperioder giver ved netop dette fund en sjælden mulighed for en ret præcis bestemmelse af tidspunktet.

Først og fremmest er de mange stempelidentiteter et tydeligt udtryk for, at fundmønterne er omtrent bankfrie; det kan udledes af, at det store stempelsammenfald,

*Mønt 5. Variant S15**Mønt 6. Variant S13A**Mønt 7. Variant S13A**Mønt 8. Variant S13A*

der normalt er i møntstedernes løbende møntleverancer, fortsat kan spores i dem. Og deres udseende peger i samme retning; hvis man abstraherer fra tæringsskader og svagt prægede områder, står præget faktisk ganske skarpt og vidner om kort tid i møntomløbet.

Sidst, men ikke mindst, bør det bemærkes, at S15- og S13A-mønterne oprindeligt blev udmøntet i antal 1:2 (halvt så mange S15 som S13A), mens det i fundet forholder sig omtrent omvendt, 1,7:1. Fundets tre S13A-mønter udgør altså ikke nær den del af de otte mønter, der svarer til deres udmøntningsandel, og det viser, at mønterne er tabt på et tidspunkt, hvor kun en mindre del af S13A-produktionen var i omløb.

Det er således min vurdering, at ejermanden har erhvervet og tabt de otte mønter på et tidspunkt i løbet af første halvår 1774, sandsynligvis allerede i årets første kvartal.

1. Fundet er nr. 10221 i Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings fundprotokol. Tak til samlingens personale for oplysning om fundet og tilladelse til besigtige det. Og tak til Bornholms Museum og finderens af mønterne for supplerende informationer. Fundet er kort omtalt af Michael Märcher, Sven Aagaard og Helle W. Horsnæs: Stempelstudier af mønter, Nationalmuseets Arbejdsmark 2016, s. 205, Nationalmuseet.

2. Frank Pedersen, Christian den VII's mønter, 1766-1808/1812, Dansk Numismatisk Forening 2017, s. 160-164.

3. De anførte stempelnumre er fra Eivind Lotsbergs hjemmeside <http://1771skilling.com>. Siden er uden tvivl den mest omfattende, der findes om de stempler, der i perioden 1771-1786 blev anvendt til prægningen af 1771-skillingen. Pr. august 2021 havde Lotsberg registreret, analyseret og beskrevet i alt 981 forskellige forside/bagside-koblinger.

Roskilde Mønt- & Frimærkehandel ApS

Se vores webshop på:

www.roskildeonline.com

Algade 28 • 4000 Roskilde • Tlf. 4636 7419 • Fax 4636 7418

roskildefrimont@hotmail.com

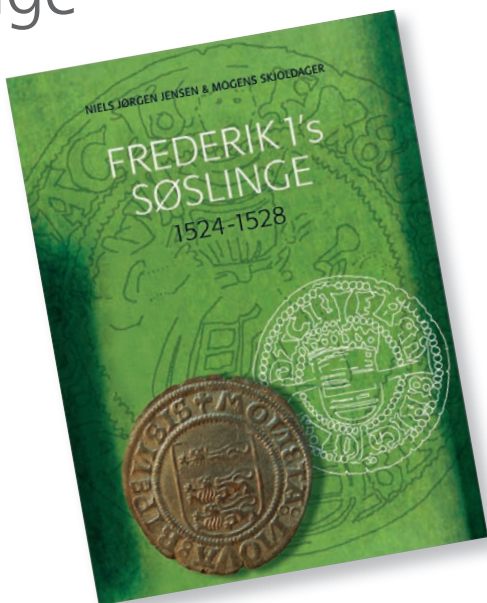
Frederik 1's søslinge 1524-1528

Niels Jørgen Jensen og Mogens Skjoldager har specialiseret sig i de underlødige søslinge fra Frederik 1's tidlige regeringsår. Der er tale om den almindelige danskers mønt, og med nogle få undtagelser er søslingene fortsat så gængse, at det giver almindelige samlere mulighed for at opbygge en repræsentativ samling.

Medlemspris: 200 kr.

Detailpris: 294 kr.

Bestilles: numismatik.dk

Christian den VII's mønter 1766-1808/1812

Frank Pedersens bog handler om mønterne, der blev produceret ved møntstederne i Danmark, Norge og Slesvig-Holsten.

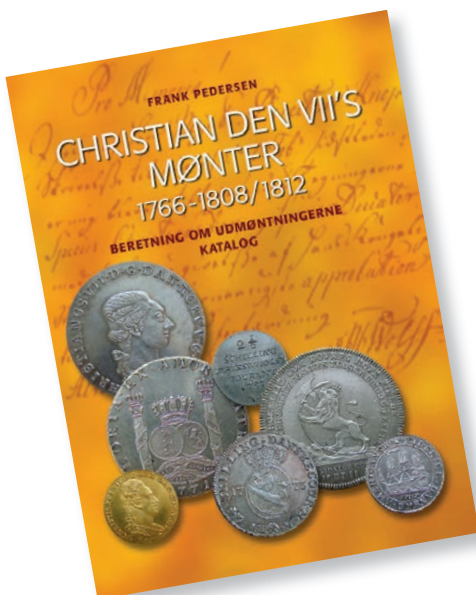
Bogen er inddelt i to hovedafsnit: Tekstdel og katalogdel.

400 sider i formatet 210 x 280 mm.

Medlemspris: 250 kr.

(for ikke-medlemmer 300 kr.)

Bestilles: numismatik.dk

DANSK
NUMISMATISK
FORENING

John Lind 53 20 26 56 – til kl. 21.00

Et heraldisk perspektiv på Kielerkanal-medalje

Af Torben Juul Hansen

Denne artikel tager udgangspunkt i en artikel skrevet af Preben Nielsen i NR-100 i 2009, *Kielerkanalen 1895*, om en medalje udgivet til minde om Kielerkanalens indvielse – eller nærmere bestemt, den internationale flådeopvisning der var arrangeret i forbindelse med indvielsen.

På medaljen er afbildet de deltagende flåders nationale våbner. Og hvis man kikker nærmere på udformningen af disse våbner, vil man erfare, at de er udført med en for heraldikken speciel skraveringsteknik, som skal illudere hvilke farver de enkelte våbner er sammensat af.

I den tidlige middelalder, ofte kaldet riddertiden, voksede brugen af våbner (våbenskjolde) frem. Våbner opstod som genkendelsestegn og tilhørstegn for de enkelte adelslægter – let genkendelige i krige og ikke mindst ved de mange ridderturneringer, der blev afholdt. Men, også til visuelt at holde rede i de diplomatiske relationer.

Meget tyder på, at den europæiske middelalders ridder- skab og adelopbygning med turneringer og tvekampe til hest med lanser og hele det ceremoniel der hører med, har aner helt tilbage til sassanideriget i området omkring Iran i årene 224-651.

Medaljen med de tre kejsere under hvilket Kielerkanalen blev bygget, Wilhelm I (1861-1888), Friedrich III (1888) og Wilhelm II (1888-1918).

De mange våbenskjold over deltagende nationer på bagsiden.

Heroldernes arbejde

Det var heroldernes arbejde og ansvar, at holde rede i de forskellige regenter og adelige slægters våbner. Han havde ligeledes styr på reglerne for, hvordan et våben skulle designes.

Herolderne bar en let genkendelig og synlig dragt og han var for såvidt urørlig og kunne i princippet frit bevæge sig mellem de forskellige lejre i krig – venner som fjender. Samtidig med, at han var en form for budbringer og ambassadør, gjorde han også optegnelser om de deltagendes våbner i de forskellige lejre han besøgte.

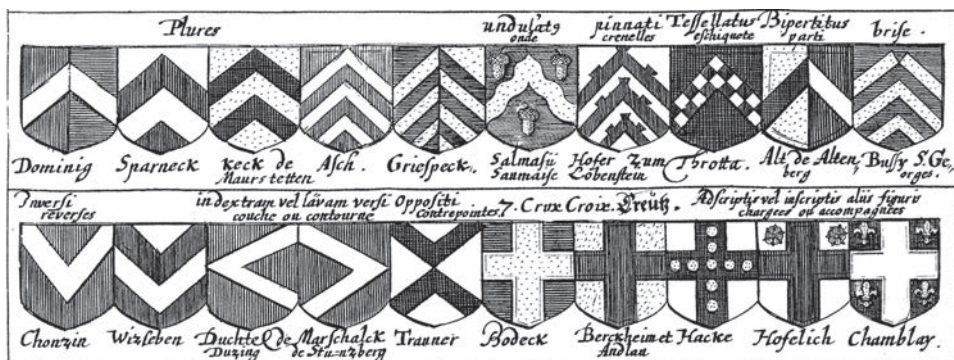
Det samme blev udført ved turneringer, som ofte forekom i middelalderen – som var en form for krigstræning og selvfølgelig stor underholdning (og en god måde at imponere en eventuelt kommende svigerfar). Var der noget mere hyggeligt end at give hinanden og se andre få et ordentlig lag bank – sådan lidt hen ad de gode gamle gladiatorampe vi kender fra Romerriget.

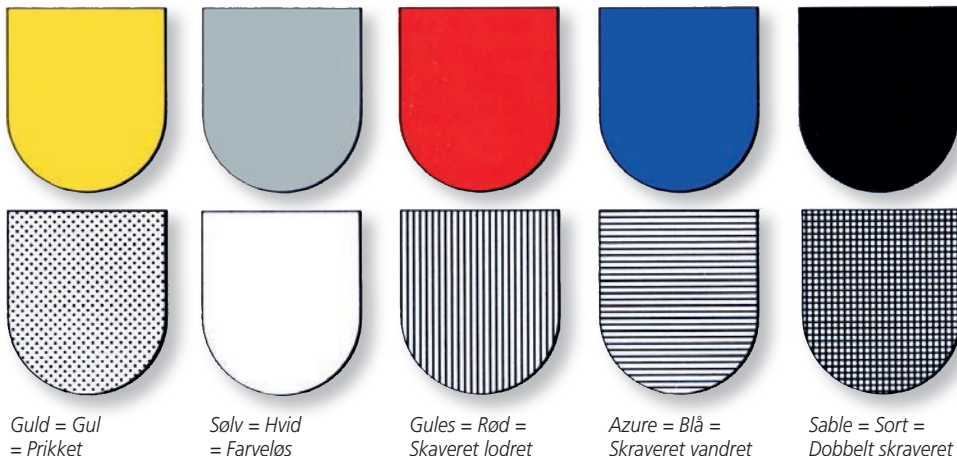
Våbneoptegnelserne blev omhyggeligt bogført og katalogiseret til brug for hurtig registrering og genkendelse i feltet og i diplomatiet. Derfor udvikledes fra heroldernes side en tegneteknik til at illudere farver. Det var en skraveringsteknik i sort, som var hurtigt i brug, og som ikke krævede så mange hjælpemidler med farver og pensler etc. Kun lidt pergament, papir eller vokstavler. Herolden og hans hjælpere optegnede de våbner de stødte ind i eller udvekslede med andre herolder, og lagde farverne på med en forskellige skraveringer for de enkelte farver.

Inden for heraldikken opererer man med to metalliske farver, guld og sølv – oftest illustreret med gult og hvidt. Af primære farver figurerer rød, blå og sort. Det er

Eksempel på skraveringstekniken fra en tysk lærebog i heraldik, men skrevet på latin. Forfatteren var teologen Philipp Jakob Spener (1635-1705).

Her et delelement fra en side af den generelle del "læren om våbner".

disse metaller og farver, langt de fleste våbner er skabt af. Desuden findes sekundære farver: grøn, violet, orange og brun som bruges sjældnere i oprindelige våbner og flag.

I skraveringsteknik foretaget med sort fik hver farve en let genkendelig skravering, som kunne omsættes til farver, når man kom hjem til værkstedet og skulle ajourføre slægtsbøgerne og skjoldsamlingerne med optegnelser om indehavere, slægtsforhold etc.

Teknikken i detaljer

For at anskueliggøre ideen i skraveringsteknikken kan vi kikke nærmere på fem af våbnerne, som de tager sig ud på medaljen – Rusland, Østrig, Spanien, Danmark og Holland.

Bunden af det spanske skjold er gult (guld) ifølge skraverings-teknikken.

Røde bånd.

Det Russiske Imperiums flag 1858-1917.

Det Østrigske Kejserriges flag.

Den Spanske Handelsflådes flag.

Danmarks flag Dannebrog.

Det Forenede Hollands flag.

Kikker vi nærmere på det spanske flag, kan vi se, at der er brugt de rigtige farver, men flaget afviger lidt fra hvad vi forstår som det rigtige spanske. Flaget har normalt én bred gul stribe i midten på rød bund. På medaljen har man imidlertid brugt Den Spanske Handelsflådes flag, og det minder en del om det katalonske flag.

Det russiske skjold, er her sammensat af sort, gul (guld) og hvid (sølv). Lidt mystisk i forhold til hvordan vi kender det nuværende russiske flag med sort, blå og hvid. På medaljen er brugt Det russiske Imperiums flag. Det blev indført af Alexander II i 1858, og det var i brug indtil 1917.

Det østrigske flag virker også lidt besynderligt med den sorte og gule inndeling. Det er Huset Habsburgs tidlige farver og flaget for det Østrigske Kejserrige 1804-67, og for Østrig-Ungarn til 1918.

Det danske skjold er jo bare illustreret med gode gamle Dannebrog. Det hollandske (Det Forenede Holland) er også, som vi kender det med de tre striber i rød, hvid og blå.

Litteratur og kilder

Sven Tito Achen, *Mobilia on Symbols*, 1975

Per Møllerup, *Signs of Denmark*, 1982

Ottfried Neubecker, *Heraldik, Kilder, Brug, Betydning*. Dansk ved Niels G. Bartholdy, 1976.

Jay Williams, *Korstogstidens riddere*, 1962.

Medalje over DNF-formand

Af Torben Juul Hansen

Bestyrelsen i DNF har, uden om Preben Nielsens men med hans endelige godkendelse, vedtaget at lade fremstille en medalje for at ære Prebens mange år som formand for Dansk Numismatisk Forening. Ved generalforsamlingen her i 2021 siger han farvel til formandsposten.

Afgangen sker efter 35 år i bestyrelsen heraf de seneste 31 år som formand. Derved bliver Preben Nielsen den person, som har bestridt formandsposten i DNF i længst tid.

Medaljen får samme bagside som medaljen i anledning af Prins Henriks 60 års-fødselsdag. Den har samme størrelse på 55 mm og bliver fremstillet i to metaller; Tombak, som er en art messing-legering – og i sølv .999‰ med en vægt på ca. 85 g.

Medaljen fremstilles hos Villadsen Metal & Design, Næstved efter idé og design af Torben Juul Hansen og René Villadsen.

Medaljen kan købes på MøntBørsen 2021 så længe lager haves eller bestilles til senere levering, ligesom medaljen kan bestilles på numismatik.dk

Prisen bliver 350 kr for Tombak og 1.100 kr for sølv.

Arbejdsmodel